

ВҮС ХХК

**ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН АЛТАНШИРЭЭ
СУМЫН НУТАГТ ХЭРЭГЖИЖ БУЙ “ЗАЛАА
ТОЛГОЙ” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ИЛ
АРГААР АШИГЛАХ” ТӨСЛИЙН 2026 ОНЫ
БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН
ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

Улаанбаатар. 2026

АГУУЛГА

БҮЛЭГ-1. ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА.....	3
1.1. Төслийн ерөнхий мэдээлэл.....	3
1.2. Төслийн хүчин чадал	3
БҮЛЭГ-2. ТӨСЛИЙН ТАЛБАЙН БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГЭМ ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ	5
2.1. Төсөл хэрэгжих талбайн байршил.....	5
2.2. Физик газарзүйн нөхцөл.....	6
2.3. Төслийн талбайн газрын гадарга, Онцлог	6
2.4. Уур амьсгалын ерөнхий шинж, онцлог	6
2.5. Төслийн талбайн агаарын чанар	7
2.6. Усан орчин	8
2.7. Хөрсөн бүрхэвч	9
2.8. Хөрсний хими, физикийн үндсэн үзүүлэлт	10
2.9. Ургамлан нөмрөг	10
2.10. Амьтны аймаг	12
2.11. Тусгай хамгаалалттай газар нутаг	14
2.12. Нийгэм эдийн засгийн үзүүлэлт	15
БҮЛЭГ-3. ТӨСЛИЙН ГОЛ БОЛОН БОЛЗОШГҮЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛӨЛ.....	17
3.1. Төслөөс газрын гадарга, хэвлийд үзүүлэх нөлөөлөл	17
3.2. Агаарын чанарт учруулж болзошгүй сөрөг нөлөөлөл.....	17
3.3. Хөрсөн бүрхэвчид учруулж болзошгүй сөрөг нөлөөлөл	17
3.4. Ургамлан нөмрөгт үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл.....	17
3.5. Гадаргын болон газрын доорх усанд үзүүлэх нөлөөлөл.....	17
3.6. Амьтны аймагт учруулж болзошгүй сөрөг нөлөөлөл.....	18
БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ.....	19
3.7. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ.....	20
3.8. Нөхөн сэргээлтийн ажлын төлөвлөгөө.....	23
3.9. Түүх, соёлыг өвийг хамгаалах төлөвлөгөө	23
3.10. Дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө	24
3.11. Осол, эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө.....	25
3.12. Хог, хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө	26
3.13. Байгаль орчны удирдлага, зохион байгуулалтын талаар авах арга хэмжээний төлөвлөгөө.....	27
3.14. БОМТ-г хэрэгжилтийн нөлөөлөлд өртөгч оршин суугчид, оролцогч талуудад тайлагнах хуваарь	28
3.15. Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр	29

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1. Төсөл хэрэгжүүлэгчийн мэдээлэл.....	3
Хүснэгт 2. Уурхай бүрд хамаарах хөрс, хүдрийн хэмжээ	3
Хүснэгт 3. Ил уурхайн хайлуур жоншны хүдэр олборлолтын календарьчилсан төлөвлөлт	3
Хүснэгт 4. Тусгай зөвшөөрлийн талбайн булангийн цэгүүдийн солбилцол.....	5
Хүснэгт 5. Хөрсний химийн үндсэн шинжийн үзүүлэлтүүд.....	10
Хүснэгт 6. Хөрсний механик бүрэлдэхүүн	10
Хүснэгт 7. Ургамлын бүлгэмдэл.....	12
Хүснэгт 8. Амьтны аймгийн зүйлийн бүрэлдэхүүн (2019, 2025 оны судалгаа).....	13
Хүснэгт 9. Төслөөс нийгэм-эдийн засагт үзүүлэх нөлөөлөл.....	16
Хүснэгт 10. Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний зардалын дүн.....	19
Хүснэгт 11. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ	20
Хүснэгт 12. Биологийн төрөл зүйлд үзүүлэх сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх, бууруулах чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө.....	24
Хүснэгт 13. Осол, эрсдэл, удирдлага зохион байгуулалтын менежментийн төлөвлөгөө	25
Хүснэгт 14. Хог, хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө.....	26
Хүснэгт 15. Удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөө	27
Хүснэгт 16. БОМТ-г хэрэгжилтийн нөлөөлөлд өртөгч оршин суугчид, оролцогч талуудад тайлагнах хуваарь.....	28
Хүснэгт 17. Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр	29

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Зураг 1. Төслийн талбайн байршлын зураг.....	5
Зураг 2. Уурхайн үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй PM2.5-ын хоногийн дундаж агууламж, тархалт	7
Зураг 3. Овоолгоос үүсэх PM2.5-ын хоногийн дундаж агууламж, тархалт.....	8
Зураг 4. Овоолгоос үүсэх PM2.5-ын хоногийн дундаж агууламж, тархалт.....	8
Зураг 5. Төсөл хэрэгжих талбай орчмын хөрсөн бүрхэвчийн хэв шинж	9
Зураг 6. Монгол орны ургамал-газар зүйн мужлал.....	11
Зураг 7. Тусгай зөвшөөрлийн талбайн ойр орчмын ургамлан бүрхэвчийн бүлгэмдэл	11
Зураг 8. Монгол орны зоогеографийн мужлал (А.Г.Банниковынхоор).....	13
Зураг 9. Төслийн талбайн ойр байрлах улсын тусгай хамгаалалттай газар.....	15

БҮЛЭГ-1. ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

1.1. ТӨСЛИЙН ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ

Төслийн нэр - “Залаа толгой” хайлуур жоншны ордыг ил аргаар ашиглах төсөл

Төслийн байршил - Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын нутагт орших бөгөөд Улаанбаатар хотоос зүүн урагш 450 км, Дорноговь аймгийн төв Сайншанд хотоос зүүн хойш 90 км, төмөр замын 31-р зөрлөгөөс зүүн тийш 70 км, Алтанширээ сумын төвөөс зүүн хойд зүгт 20 орчим км зайд оридог.

Хүснэгт 1. Төсөл хэрэгжүүлэгчийн мэдээлэл

№	Төсөл хэрэгжүүлэгч байгууллага	Улсын бүртгэлийн дугаар	Ашигт малтмал ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн дугаар	Төсөл хэрэгжүүлэгчийн хаяг
1	“БҮС” ХХК	9019041013	MV-021729	Улаанбаатар хот, Чингэлтэй дүүрэг, бага тойруу, 11, 33 тоот Утас:9666-2866

1.2. ТӨСЛИЙН ХҮЧИН ЧАДАЛ

Ил уурхайн эцсийн хүрээнд хамаарах хайлуур жоншны хүдрийн хэмжээ 50.8 мян.тн бөгөөд ил уурхайн олборлолтын жилийн хүчин чадлыг 50.8 мян.тн хайлуур жоншны хүдэр байх ба ашиглалтын хугацааг 1 жилд 9 сарын хугацаанд олборлохоор тооцож олборлолтын төлөвлөгөөг улирлаар төлөвлөсөн.

Ил уурхайн хүрээн дэх ашиглалтын нөөцийн хэмжээ

Ил уурхайгаар олборлох хайлуур жоншны хүдрийн хэмжээ нийт 50.8 мян.тн, хөрс хуулалтын хэмжээ нийт 178.600 мян.м³, хөрс хуулалтын дундаж коэффициент 3.51 м³/тн тус тус байна.

Хүснэгт 2. Уурхай бүрд хамаарах хөрс, хүдрийн хэмжээ

Уурхай	Хөрс хуулалт, м ³	Хайлуур жоншны хүдэр, тн	СаF ₂ -ийн агуулга, %	Хөрс хуулалтын дундаж коэффициент, м ³ /тн	Хайлуур жоншны нөөц, тн
1-р уурхай	169,993	48,137	23.62	3.53	11,370
2-р уурхай	8,607	2,703	23.50	3.18	635.1
Нийт	178,600	50,840	23.61	3.51	12,005.2

Ил уурхайн хайлуур жоншны хүдэр олборлолтын төлөвлөлт

Хүснэгт 3. Ил уурхайн хайлуур жоншны хүдэр олборлолтын календарьчилсан төлөвлөлт

Үзүүлэлт	Нэгж	Ашиглалтын жил			Нийт
		1-р улирал	2-р улирал	3-р улирал	
Уурхай-1					
Жоншны хүдэр олборлолт	тн	13,479.8	15,917.0	18,740.3	48,137.0
Дундаж агуулга, СаF ₂	%	23.62	23.62	23.62	23.62
Хайлуур жоншны нөөц	тн	3,183.9	3,759.6	4,426.5	11,370.0
Хөрс хуулалт	м ³	63,488.6	68,658.3	37,846.2	169,993.0
Хөрс хуулалтын коэффициент	м ³ /тн	4.71	4.31	2.02	3.53
Нийт уулын цул	м ³	68,481.1	74,553.4	44,787.0	187,821.5
Уурхай-2					
Жоншны хүдэр олборлолт	тн	2,703.0			2,703.0
Дундаж агуулга, СаF ₂	%	23.50			23.50
Хайлуур жоншны нөөц	тн	635.1			635.1

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН АЛТАНШИРЭЭ СУМЫН НУТАГТ ХЭРЭГЖИЖ БУЙ “ЗАЛАА ТОЛГОЙ” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ИЛ АРГААР АШИГЛАХ” ТӨСЛИЙН 2026 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Хөрс хуулалт	м ³	8,607.0			8,607.0
Хөрс хуулалтын коэффициент	м ³ /тн	3.18			3.18
Нийт уулын цул	м ³	9,608.1			9,608.1
Нийт ил уурхайн жоншны хүдэр олборлолтын календарьчилсан төлөвлөлт					
Жоншны хүдэр олборлолт	тн	16,182.8	15,917.0	18,740.3	50,840.0
Дундаж агуулга, СаF ₂	%	23.60	23.62	23.62	23.61
Хайлуур жоншны нөөц	тн	3,819.1	3,759.6	4,426.5	12,005.2
Хөрс хуулалт	м ³	72,095.6	68,658.3	37,846.2	178,600.0
Хөрс хуулалтын коэффициент	м ³ /тн	4.46	4.31	2.02	3.51
Нийт уулын цул	м ³	78,089.2	74,553.4	44,787.0	197,429.6
Үйлдвэрлэлийн нөөц					
Уурхай-1					
Жоншны хүдэр олборлолт	тн	13,479.8	15,917.0	18,740.3	48,137.0
Дундаж агуулга, СаF ₂	%	23.62	23.62	23.62	23.62
Хайлуур жоншны нөөц	тн	3,183.9	3,759.6	4,426.5	11,370.0
Хаягдлын хувь	%	2.87	2.87	2.87	2.87
Хаягдах жоншны хүдрийн хэмжээ	тн	386.5	456.4	537.3	1,380.2
Хаягдах хайлуур жоншны хэмжээ	тн	91.3	107.8	126.9	326.0
Бохирдлын хувь	%	4.30	4.30	4.30	4.30
Бохирдлын хэмжээ	тн	563.1	664.9	782.9	2,010.9
Үйлдвэрлэлийн нөөц дэх жоншны хүдрийн хэмжээ	тн	13,656.4	16,125.5	18,985.9	48,767.7
Дундаж агуулга, СаF ₂	%	22.65	22.65	22.65	22.65
Үйлдвэрлэлийн нөөц дэх хайлуур жоншны нөөц	тн	3,092.7	3,651.8	4,299.6	11,044.0
Уурхай-2					
Жоншны хүдэр олборлолт	тн	2,703.0			2,703.0
Дундаж агуулга, СаF ₂	%	23.50			23.5
Хайлуур жоншны нөөц	тн	635.1			635.1
Хаягдлын хувь	%	2.87			2.9
Хаягдах жоншны хүдрийн хэмжээ	тн	77.5			77.5
Хаягдах хайлуур жоншны хэмжээ	тн	18.2			18.2
Бохирдлын хувь	%	5.38			5.38
Бохирдлын хэмжээ	тн	71.1			71.1
Үйлдвэрлэлийн нөөц дэх жоншны хүдрийн хэмжээ	тн	2,696.6			2,696.6
Дундаж агуулга, СаF ₂	%	22.9			22.9
Үйлдвэрлэлийн нөөц дэх хайлуур жоншны нөөц	тн	616.9			616.9
Нийт					
Жоншны хүдэр олборлолт	тн	16,182.8	15,917.0	18,740.3	50,840.0
Дундаж агуулга, СаF ₂	%	23.6	23.6	23.6	23.6
Хайлуур жоншны нөөц	тн	3,819.1	3,759.6	4,426.5	12,005.2
Хаягдлын хувь	%	2.87	2.87	2.87	2.87
Хаягдах жоншны хүдрийн хэмжээ	тн	464.0	456.8	537.8	1,458.7
Хаягдах хайлуур жоншны хэмжээ	тн	109.5	107.9	127.0	344.4
Бохирдлын хувь	%	4.48	4.30	4.30	4.30
Бохирдлын хэмжээ	тн	704.8	664.9	782.9	2,152.6
Үйлдвэрлэлийн нөөц дэх жоншны хүдрийн хэмжээ	тн	16,423.6	16,125.0	18,985.3	51,534
Дундаж агуулга, СаF ₂	%	22.59	22.65	22.65	22.63
Үйлдвэрлэлийн нөөц дэх хайлуур жоншны нөөц	тн	3,709.6	3,651.7	4,299.5	11,661

БҮЛЭГ-2. ТӨСЛИЙН ТАЛБАЙН БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГЭМ ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ

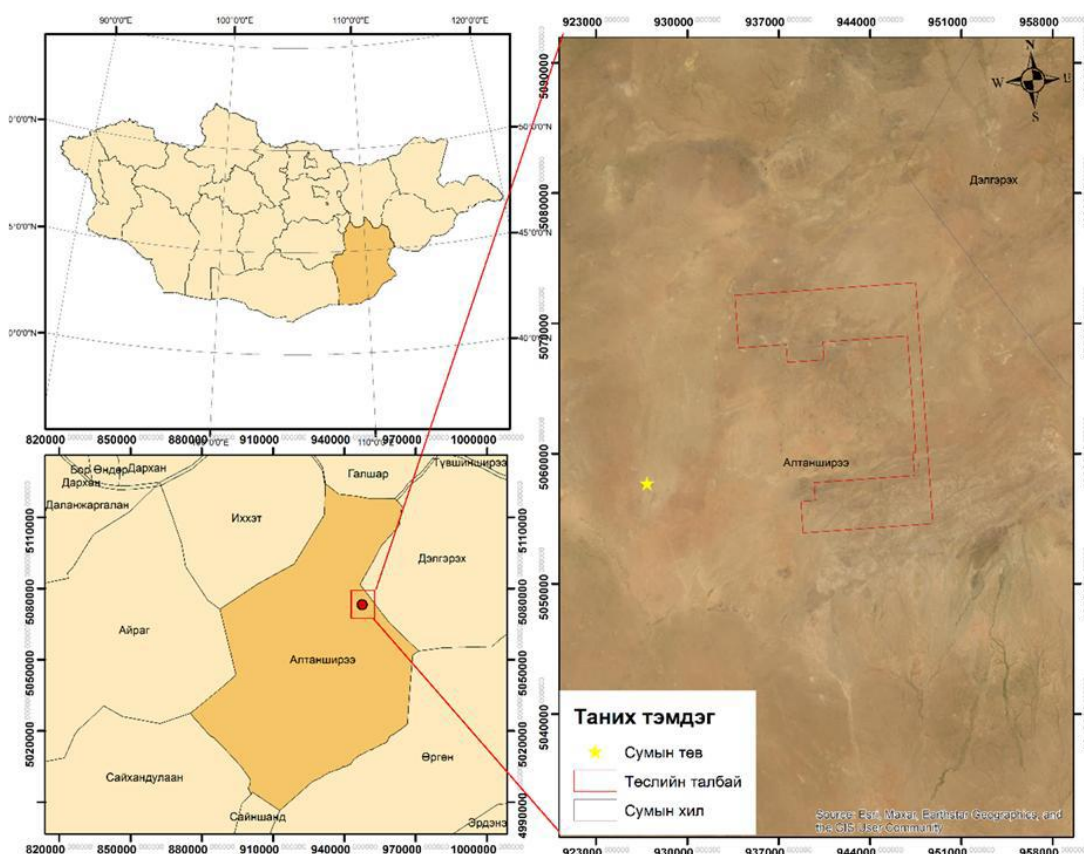
2.1. ТӨСӨЛ ХЭРЭГЖИХ ТАЛБАЙН БАЙРШИЛ

“Залаа толгой” хайлуур жоншны орд (MV-021729) нь Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын нутагт орших бөгөөд Улаанбаатар хотоос зүүн урагш 450 км, Дорноговь аймгийн төв Сайншанд хотоос зүүн хойш 90 км, төмөр замын 31-р зөрлөгөөс зүүн тийш 70 км, Алтанширээ сумын төвөөс зүүн хойд зүгт 20 орчим км зайд оршдог. Орд газар нь газар зүйн дараах солбицлуудаар хязгаарлагдана. Доорх хүснэгтэд уурхайн солбицлын цэгийг тэмдэглэв.

Хүснэгт 4. Тусгай зөвшөөрлийн талбайн булангийн цэгүүдийн солбицол

№	Уртраг	Өргөрөг
1	110° 44' 41.92"	45° 40' 1.62"
2	110° 34' 1.93"	45° 40' 1.62"
3	110° 34' 1.92"	45° 37' 50.8"
4	110° 36' 50.51"	45° 37' 50.8"
5	110° 36' 50.51"	45° 37' 6.27"
6	110° 39' 0"	45° 37' 6.27"
7	110° 39' 0"	45° 37' 50.8"
8	110° 44' 0"	45° 37' 50.8"
9	110° 44' 0"	45° 33' 1.61"
10	110° 43' 49.29"	45° 33' 1.61"
11	110° 43' 49.29"	45° 32' 4"
12	110° 37' 54.82"	45° 32' 4"
13	110° 37' 54.82"	45° 31' 20"
14	110° 37' 3"	45° 31' 20"
15	110° 37' 3"	45° 30' 1.62"
16	110° 44' 41.89"	45° 30' 1.63"

Зураг 1. Төслийн талбайн байршилын зураг

2.2. ФИЗИК ГАЗАРЗҮЙН НӨХЦӨЛ

Алтанширээ сум нь 734.8 м² газар нутагтай бөгөөд баруун урд талаараа Сайншанд, Сайхандулаан сум, баруун талаараа Айраг сум, хойд талаараа Иххэт сум болон Хэнтий аймгийн Галшар сум, зүүн-зүүн урд талаараа Дэлгэрэх, Өргөн сумуудтай хил залгаа оршино.

Талбай нь газар зүйн хувьд Дорноговь аймгийн нутгийг бүхэлд нь хамрах говийн их мужид хамаарна. Гадаргуугийн хувьд тусгай зөвшөөрлийн талбайн ихэнх хэсэгт 800-1000 метрийн үнэмлэхүй өндөржилт бүхий эрчимтэй, хэрчигдэлтэнд орсон 150-550 метрийн харьцангуй өндөртэй дунд зэргийн уулархаг гадаргуу хөгжсөн.

Талбайн хэмжээнд говийн бор хөрс түгээмэл тархалттай байдаг ба энэ хөрс нь харьцангуй нимгэн, ялзмагийн хувьд бага байдаг тул ургамлын бүрхэвчээр сийрэг.

Хэдийгээр нам уулс зонхилох боловч харьцангуй илэрц сайтай, агаар сансрын зурагт зурагламж өндөртэй тусгагддаг. Талбайн хэмжээнд байнгын урсгалтай гол байхгүй бөгөөд харин олон тооны нуур тойром, хуурай сайр болон жижиг шанд түгээмэл тархсан байдаг. Ундны болон ахуйн хэрэглээний усыг гар худаг, цөөн тооны гүний худгаас авч ашигладаг.

2.3. ТӨСЛИЙН ТАЛБАЙН ГАЗРЫН ГАДАРГА, ОНЦЛОГ

Төсөл хэрэгжих талбай орчмын бүс нутаг нь хөрс газарзүйн мужлалын хувьд говийн хөрсний их мужийн заримдаг цөлийн бор хөрсний дэд бүсийн Дорноговийн тойрогт хамаарна /Монголын Үндэсний атлас, 2009/.

Энэ бүсэд өдлөг хялгана-боролзойт, өдлөг хялганат, өдлөг-хялгана-таана-бударганат, өдлөг хялгана-бударганат, харгана-өдлөг хялганат, тэсэг-өдлөг хялганат, хотир-өдлөг хялганат, шаваг-өдлөг хялганат, бор бударганат, бор бударгана-хойргот, баглуур болон сөөгт цөлөрхөг хээр их тохиолдоно.

Тусгай зөвшөөрлийн талбай нь байгалийн бүс бүслүүрийн хувьд цөлөрхөг хээрийн бүсэд, ургамал газар зүйн мужлалаар Евроазийн хээрийн мужийн хойт говийн цөлөрхөг хээрийн бүсийн Дорноговийн цөлөрхөг хээрийн тойрогт багтана.

Цөлөрхөг хээрт жижиг үетнүүдээс гадна гурвалсан боролзой, төлөгчдүү боролзой, таана, орог тэсэг, бор бударгана, навчгүй баглуур нохой шээрэнгэ, улаан харгана, бунгийн харгана, шивүүрт харгана, нарийн навчит цахилдаг, говийн тост, хамхуул, хамхаг, цульхир, монгол зорлог, монгол догор, данхар хависхана, шарилж, шаваг элбэг ургана.

2.4. УУР АМЬСГАЛЫН ЕРӨНХИЙ ШИНЖ, ОНЦЛОГ

Тусгай зөвшөөрлийн талбай нь Төв Азийн геоморфологийн их мужийн Дорнод дэд мужид хамаардаг, гандуу дулаан зунтай, хүйтэн өвөлтэй, хээрийн бүсэд багтана.

Уур амьсгалын гол хүчин зүйл болох агаарын температурыг авч үзвэл жилийн дундаж-0.50С, хамгийн дулаан байх VII сарын дундаж температур +190С, хамгийн хүйтэн I сард дунджаар - 21.30С байна. Хамгийн их хүйтрэлт 1969 онд тэмдэглэгдсэн ба энэ нь -21.30С байжээ.

Жилд орох хур тунадасны хэмжээ 122.7-342.6 мм хооронд хэлбэлзэх ба дунджаар 183-205 мм байна. Үүнээс хүйтний улиралд 7-12 мм, дулааны улиралд 117-332 мм байдаг. Хур тунадас гол төлөв зуны улиралд аадар бороо хэлбэрээр ордог ба энэ нь нийт хур тунадасны 85%-ийг эзэлдэг. Цасан бүрхүүлийн зузаан 7-12 см-ээс хэтрэхгүй, харин гуу жалга, хотгор хэсгүүдэд 1м хүртэл нэмэгддэг. Энэ нь хур тунадасны 15%-ийг бүрдүүлдэг.

Салхины хурд, хүчтэй салхитай өдрийн тоо зэрэг нь усны ууршилтад гол нөлөө үзүүлдэг. Хүчтэй салхи гол төлөв IV-V саруудад явагддаг. Хамгийн их хуурай, салхитай үе нь IV-V сард тохиох ба энэ үед салхины хурд 20-25 м/с хүрч шороон шуурга үүсгэдэг.

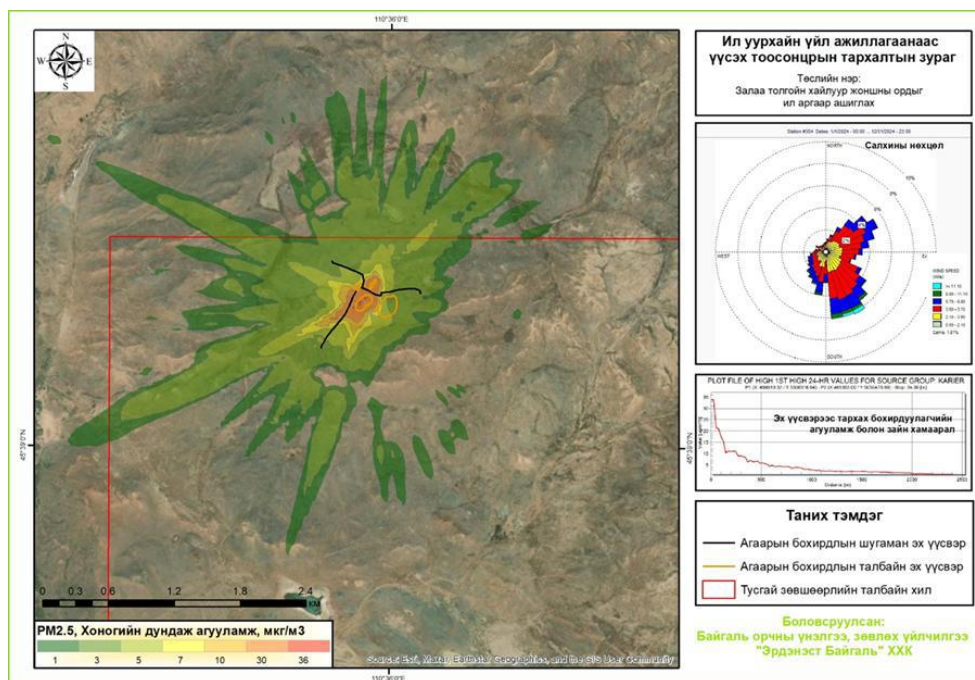
Улирлын хөдөлтийн гүн талбайн хэмжээнд 3.5 м байх ба VI сард бүрэн гэснэ. Энэ бүс нутагт мөнх цэвдэг байхгүй.

2.5. ТӨСЛИЙН ТАЛБАЙН АГААРЫН ЧАНАР

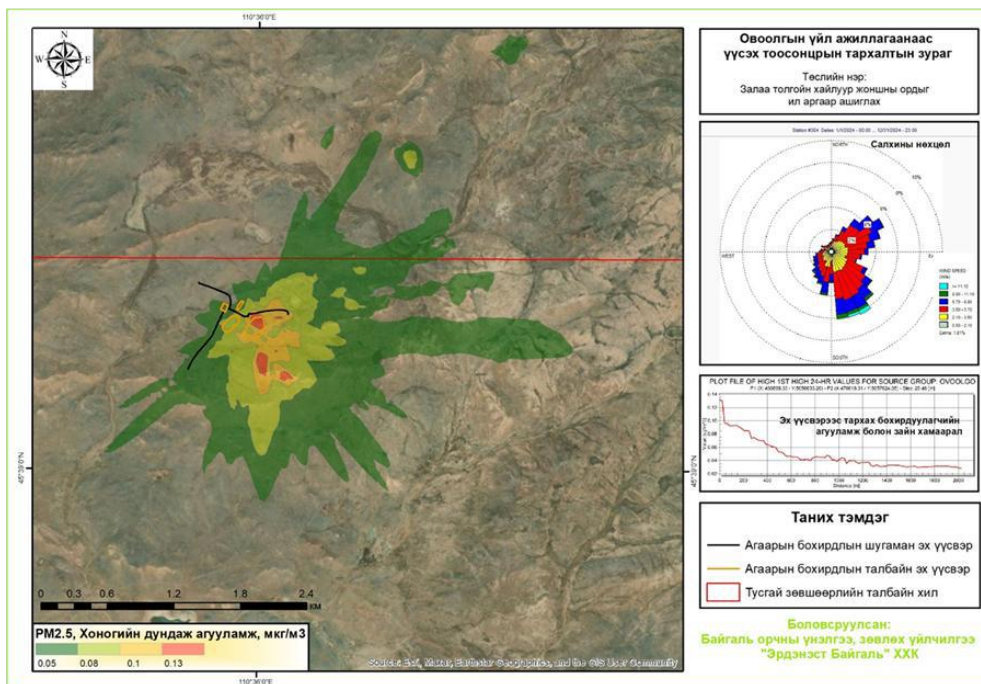
Олон улс болон дотоодын судалгаа, шинжилгээнд түгээмэл ашиглагдаж буй агаарын бохирдлын загварчлалын программ хангамжийн тусламжтай Залаа толгойн хайлуур жоншны ордыг ил аргаар ашиглах төслийн үйл ажиллагаа болон бус нутгийн цаг уурын үзүүлэлт, 10 км-ын радиус дахь газрын гадаргын тофографийн өгөгдөлд тулгуурлан агаарын бохирдлын тархалтын зураглалыг боловсруулсан. Сайншанд станц орчмын салхины нөхцлийн хувьд баруун хойд болон баруун урд зүгийн салхи ноёлдог бол нийт салхины ангиллаар 39 орчим хувийг 3.6-5.7 м/с хурдтай салхи эзэлдэг байна.

ТЭЗҮ-д тусгагдсан хүчин чадал, техник зэргээр тооцоход ил уурхайн үйл ажиллагаанаас үүсэх PM2.5-ын хоногийн дундаж агууламж хамгийн ихдээ 36 мкг/м3 буюу стандартад заасан хүлцэх агууламжаас 1.5 мкг/м3-ээр бага байх боломжтой бол овоолгоос үүсэх PM2.5-ын хоногийн дундаж агууламж хамгийн ихдээ 0.13 мкг/м3 хүртэл орчны агаарын бохирдлыг нэмэгдүүлэх буюу маш бага үзүүлэлттэй байна. Хүдрийн агуулахаас үүсэх PM2.5-ын хоногийн дундаж агууламж хамгийн ихдээ 5 мкг/м3 буюу MNS 4585:2025 стандартад заасан хүлцэх агууламжаас 7.5 дахин бага байна. Технологийн замаас үүсэх PM2.5-ын хоногийн дундаж агууламж хамгийн ихдээ 83 мкг/м3 буюу MNS 4585:2025 стандартад заасан хүлцэх агууламжаас 2.2 дахин их хэмжээгээр орчны тоосонцрын агууламжийг нэмэгдүүлж болзошгүй юм. Технологийн замаас үүсэх тоосонцор нь гадаргын өндөршил, хэвгий болон салхины зонхилох чиглэлийн дагуу 200 м зайд стандартад заасан хүлцэх агууламжид хүртэл буурч байгаа бол уурхайн эх үүсвэрээс ялгарах тоосонцрын жижиг хэсгүүд 2600 м орчим хүртэлх орон зайд тархахаар байна. Иймд төслийн үргэлжлэх хугацаа богино, дулааны улиралд хэрэгжих тул технологийн замын арчилгаа, усалгаа төлөвлөлтөд нарийвчлан тусгаж ажиллах шаардлагатай.

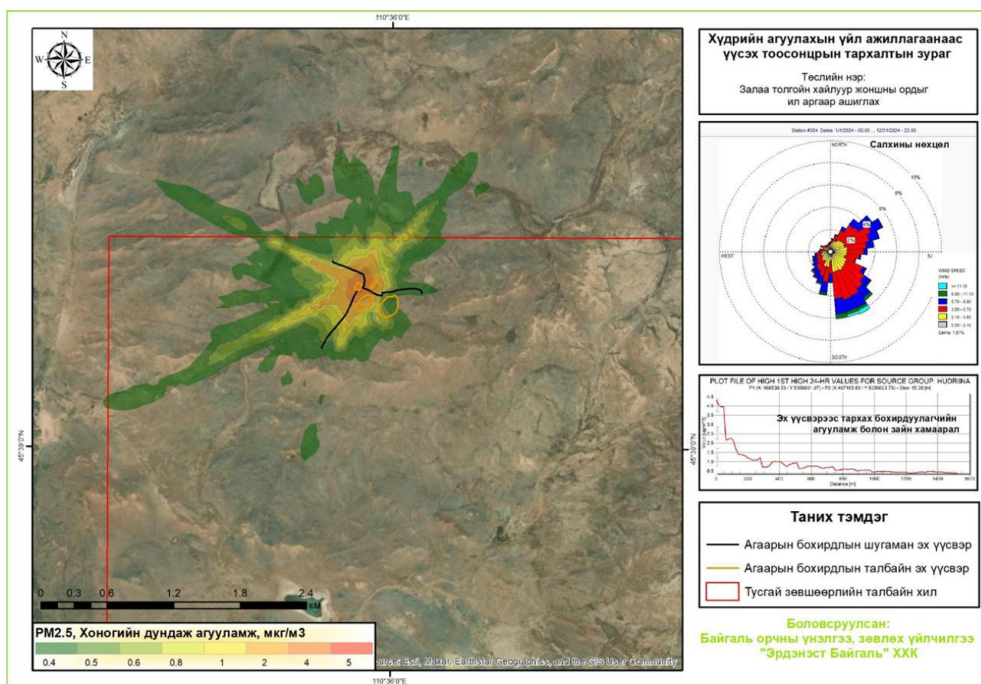
Зураг 2. Уурхайн үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй PM2.5-ын хоногийн дундаж агууламж, тархалт

Зураг 3. Овоолгоос үүсэх PM2.5-ын хоногийн дундаж агууламж, тархалт

Зураг 4. Овоолгоос үүсэх PM2.5-ын хоногийн дундаж агууламж, тархалт

2.6. УСАН ОРЧИН

Төсөл хэрэгжүүлэх нутаг дэвсгэр нь ус зүйн мужлалаар Төв азийн гадагш урсалцгүй ай сав мужид хамаарах ба Монгол орны усны сав газрын ангиллаар Умард говийн гүвээт халхын дундад талын сав газарт хамаарч байна. Тус сав газар нь 8 аймаг, 59 сумыг хамарсан нийт 180404.2 км² талбайтай, далайн төвшнөөс дээш дунджаар 1267 м, баруунаас зүүн хүртэл 858 км ба хойноос урагш 424 км бөгөөд нийт хилийн цэсийн урт нь 2700 км бүхий говь, хээрийн бүсүүдийг хамарсан өргөн уудам тал нутаг юм. Монгол орны 29 усны сав газрын хувьд талбайн хэмжээгээрээ 2 дугаарт ордог. Төсөл хэрэгжүүлж буй Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын нутаг 100% хамрагддаг.

Тус сав газар нь гадаргын усны сүлжээ муу хөгжсөн дундаж урсцын модуль хойд хэсгээрээ 1л/с км² хүрэх ба сав газрын ихэнх хэсгээр 0.6л/с км², түүнээс бага байдаг бөгөөд усны нөөцийн ангиллаар газрын доорх усны нөөцтэй ангилалд хамаардаг.

Уурхайн ажилчдын унд ахуйн хэрэглээ, ил уурхайн зам усалгаа болон ногоон байгууламж, нөхөн сэргээлтэд гидрогеологийн хайгуулаар тогтоогдсон төслийн талбайд ойр байрлах гүний худгийн усаас сонгоно.

2.7. ХӨРСӨН БҮРХЭВЧ

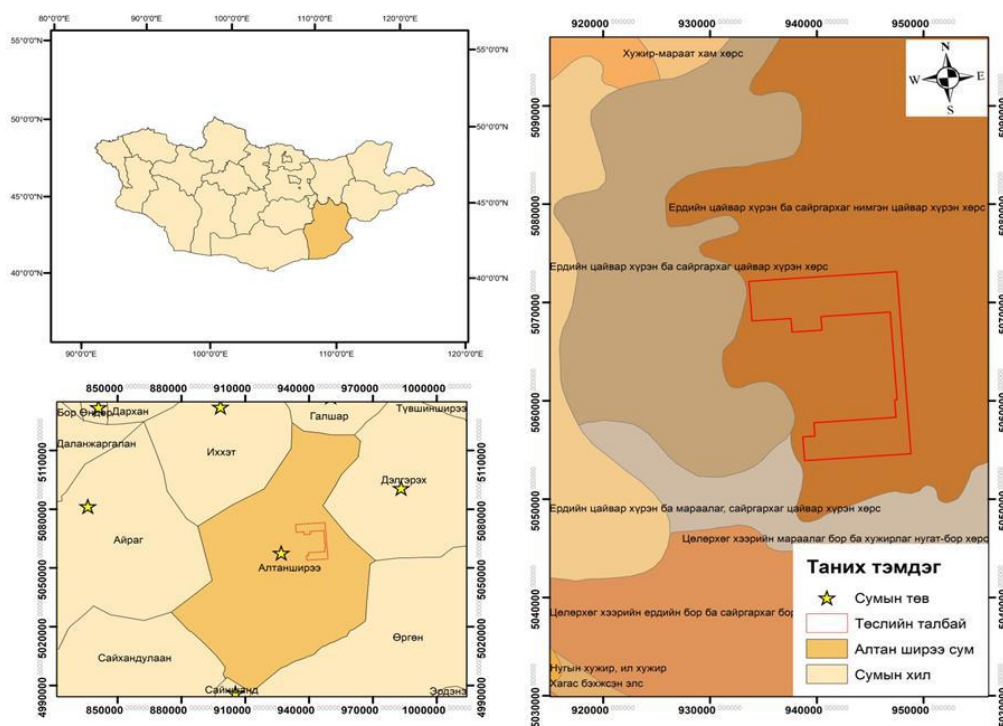
Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын “Тойром” нэртэй тусгай зөвшөөрлийн талбайд орших “ВУС” ХХК-ийн Зүүн чандмань толгой өнгөлгөөний чулууны ордын тусгай зөвшөөрөл бүхий нутагт явуулсан судалгааны хүрээнд нийт 4 цэгээс авсан хөрсний дээжүүдийн морфологи, физик-химийн болон механик бүрэлдэхүүний шинжилгээний үр дүнг нэгтгэн дүгнэхэд тухайн нутаг дэвсгэрийн хөрс нь байгалийн нөхцөл, газрын гадаргын хэлбэршил, эх чулуулгийн шинж чанараас ихээхэн хамааралтайгаар элсэрхэг, элсэнцэр механик бүрэлдэхүүн давамгайлсан, хайрга, сайр чулуун хучаас ихтэй, үржил шимийн түвшин сул хөрсөнд хамаарч байна.

Хөрсний гадаргын морфологи шинж чанараар авч үзвэл бүх дээжийн талбай нь далайн түвшнээс дээш 958–1115 м өндөрт байрлах, дов толгойтой, хөндий хоорондын хэлбэршилтэй, жижиг чулуурхаг гадаргатай бөгөөд ургамлын үндэсний тархалт нийтлэг сул, зарим цэгт маш бага байна. Хөрсний өнгө бороос цайвар шар, зэгэл саарал хүртэл хэлбэлзэж, өнгөний шилжилт ихэнхдээ алгуур, зарим цэгт огцом илэрч байна.

Физик-химийн шинж чанарын хувьд бүх дээжид урвалын орчин сул шүлтлэг, ялзмагийн агууламж багаас дунд түвшинд хэлбэлзэж байгаа нь хөрсний үржил шим харьцангуй сул байгааг илтгэнэ. Хөрсөн дэх давсжилтын хэмжээ гүн рүүгээ ихсэх хандлагатай бөгөөд шингээх бүрдэлд натри (Na) агуулж байгаа нь цаашид газрын ашиглалт, ялангуяа ургамалжуулалт, нөхөн сэргээлтийн үед анхаарах хүчин зүйл болно.

Шим тэжээлийн элементүүдийн хувьд хөдөлгөөнт фосфор, кали нь ихэнх дээжид бага эсвэл дунд зэргийн агууламжтай, зарим цэгт бага түвшинд илэрсэн нь ургамал ургах таатай нөхцөл бүрдээгүйг харуулж байна. Хөрсний механик бүрэлдэхүүний задлан шинжилгээгээр физик шаврын эзлэх хувь 10.5–12.2% байгаа нь элсэнцэр болон элсэрхэг шавранцар хөрс давамгайлж, элсний эзлэх хувь өндөр, ялангуяа 2–0.05 мм хэмжээтэй ширхэг зонхилж байгааг тогтоов.

Зураг 5. Төсөл хэрэгжих талбай орчмын хөрсөн бүрхэвчийн хэв шинж

2.8. ХӨРСНИЙ ХИМИ, ФИЗИКИЙН ҮНДСЭН ҮЗҮҮЛЭЛТ

Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын зааг нутагт орших MV-021729 тоот ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл бүхий Залаа толгойн хайлуур жоншны ордын лицензийн талбай орчмын хөрсний төлөв байдлыг тодруулж үнэлгээ өгөх зорилгоор хээрийн судалгаа хийсэн. Үүнд: Хөрсний гадаргын төлөв байдал, хөрсний үе давхаргын морфологи шинж чанар, хөрсөнд нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг тодруулж, хөрсний химийн болон физик шинж чанарын төлөв байдлыг тодорхойлох зорилгоор 2025 оны 11 дугаар сарын 22-ны өдөр хөрсний өнгөн давхаргаас 20 см гүн хүртэл 4 цэгээс дээж авсан болно.

Хүснэгт 5. Хөрсний химийн үндсэн шинжийн үзүүлэлтүүд

Дээж №	Гүн, см	pH	CaCO ₃ , %	Ялзмаг, %	ЦДЧ, ds/m	Шим тэжээлийн элементүүд мг/100г	
						P2O5	K2O
1	0-20 см	7.89	0.58	2.040	0.165	2.11	23.6
2	0-20 см	8.00	0.00	2.330	0.087	2.06	24.5
3	0-20 см	8.67	0.45	0.393	0.071	0.11	5.9
4	0-20 см	8.75	0.40	0.389	0.069	0.10	5.8

Хөрсний ус-физик шинж чанарууд ерөнхийдөө хөрсний механик бүрэлдэхүүнээс ихээхэн хамааралтай байдаг бөгөөд механик бүрэлдэхүүн нь 2мм-ээс жижиг ширхэгтэй элс, тоос, шавар гэсэн хатуу хэсгүүдийн харьцаагаар илэрхийлэгдэх бөгөөд эдгээрээс аль фракци нь зонхилж байгаагаас хамаарч тухайн хөрсний механик бүрэлдэхүүний нэршил хамаардаг. Элсэнцэр болон элсэн механик бүрэлдэхүүнтэй хөрс нь ус чийг тогтоон барих чадвар муутай, ургамалд хялбар ашиглагдах үржил шимээр ядмаг байдаг байдаг ч ургамалын үндэс чөлөөтэй ургаж хөгжих боломжоор илүү байдаг. Судалгааны үр дүнгээс харахад зонхилон тархсан хөрсний ширхэгийн бүрэлдэхүүнд том хэмжээтэй элс болон тоосон фракц давамгайлсан элсэнцэр бүрэлдэхүүнтэй байна.

Хүснэгт 6. Хөрсний механик бүрэлдэхүүн

Дээж №	Гүн, см	Механик ширхгүүд, ширхгийн хэмжээ %, мм		
		Элс /2-0,05 мм/	Тоос /0.05-0.002мм/	Шавар /<0.002мм/
1	0-20 см	55.6	32.2	12.2
2	0-20 см	63.6	25.9	10.5
3	0-20 см	76.2	14.6	9.2
4	0-20 см	60.1	24.9	15

2.9. УРГАМЛАН НӨМРӨГ

Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын нутагт “ВУС” ХХК-ийн олборлолт явуулах лицензийн талбай нь байгалийн бүс бүслүүрийн хувьд цөлөрхөг хээрийн бүсэд ургамал газар зүйн мужлалтаар евроазийн хээрийн мужийн хойт говийн цөлөрхөг хээрийн бүсийн Дорноговийн цөлөрхөг хээрийн тойрогт багтана. Энэ бүсэд өдлөг хялгана-боролзойт, өдлөг хялганат, өдлөг-хялгана-таана-бударганат, өдлөг хялгана-бударганат, харгана-өдлөг хялганат, тэсэг-өдлөг хялганат, хотирөдлөг хялганат, шаваг-өдлөг хялганат, бор бударганат, бор бударгана-хойргот, баглуур болон сөөгт цөлөрхөг хээр их тохиолдоно. Цөлөрхөг хээрт жижиг үетнүүдээс гадна гурвалсан боролзой, төлөгчдүү боролзой, таана, орог тэсэг, бор бударгана, навчгүй баглуур нохой шээрэнгэ, улаан харгана, бунгийн харгана, шивүүрт харгана, нарийн навчит цахилдаг, говийн тост, хамхуул, хамхаг, цульхир, монгол зорлог, монгол догор, данхар хависхана, шарилж, шаваг элбэг ургана.

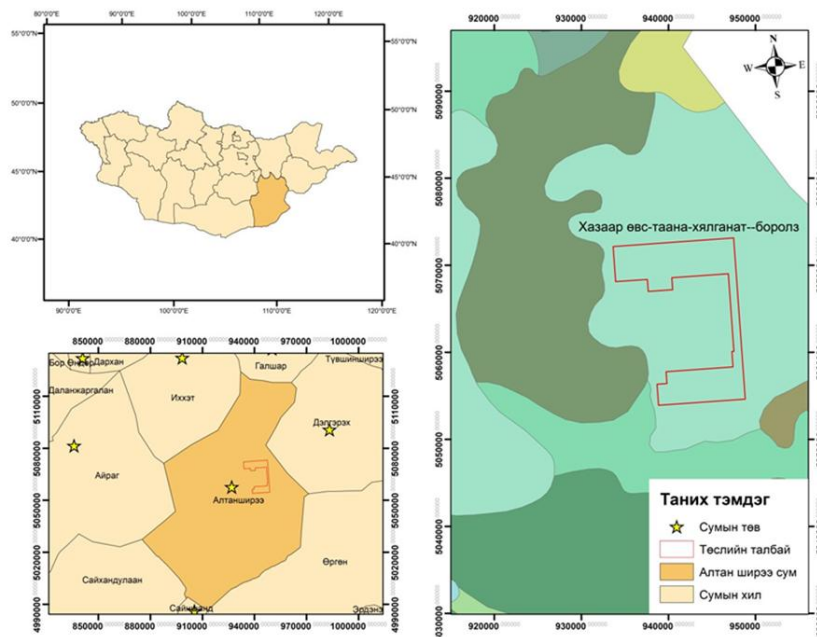
Зураг 6. Монгол орны ургамал-газар зүйн мужлал

Уг талбайд ургамлын нөмрөгийн мониторинг хийх зорилгоор хээрийн судалгааг явуулах ургамалжлын хувьд 1 м² талбайд мөн 3-5 зүйлтэй, /1м² талбай дахь зүйлийн тоог геоботаникийн бичиглэлийн аргаар, ургацыг жингийн аргаар, мөн газрын хөрсөн дээрх болон, үндэстэй биомассыг жингийн аргаар тодорхойллоо./ Энд монгол өвст, монгол өвс-хазаар өвст цөлөрхөг хээр голлосон Монгол хазаар өвс-таана-хялганат, хазаар өвс-боролз-хялганат бүлгэмдэл бөгөөд энд нийт 4 овог, 8 төрөл, 14 зүйл ургамал бүртгэв.

Тусгай зөвшөөрлийн талбайн хэмжээнд ургамлын тархалт сийрэг, хөнхор хотгор газар, өндөрлөгүүдийн бэл, хажуу нам толгодоор өвслөг ургамал жигд биш ургасан. Ургамлын нөмрөгийг бүрдүүлэгч гол нэр төрлийн өвс ургамал нь улаан бударгана, бор бударгана, монгол өвс, цагаан өвс, хялгана, хазаар өвс, агь, таана, хөмүүл, зангуу, божмог, шарилж зэрэг болно. Нам дор газраар алтан харгана, хар харгана, дэрс, буйлс ургадаг. Нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд модлог ургамал байхгүй. Нэн ховор, ховор ургамал байхгүй.

Зураг 7. Тусгай зөвшөөрлийн талбайн ойр орчмын ургамлан бүрхэвчийн бүлгэмдэл

Хүснэгт 7. Ургамлын бүлгэмдэл

№	Ургамлын хэв шинж	Бэлчээрийн талбай. га	Ургамлын бүрхэц %	Олшрогч ургамлын бүрхэц %	Доройтлын зэрэг
1.	Хазаар өвс-таана-хялганат, хазаар өвс-боролз-хялганат бүлгэмдэл	13.19	25		Дунд
2.	Хазаар өвс, хялгана, алтан харгана оролцсон хялгана-боролзот, хялгана-шарилжит	31.1	19		Хүчтэй

Цав толгод, тал хөндий, нам хотос дагуу тархсан ургамалжилтын 10 хэвшил, бэлчээрийн 8 төрөл ялгарах бөгөөд таана-монгол өвстэй харганат бэлчээр талбай орчимд хамгийн их талбайд тархсан байсан бөгөөд сумын төв рүү ойртох тусам талхлагдан монгол өвс-цахилдагт сийрэг, ургамалтай харганат бэлчээр болон хувирч байна. Энэ нь Алтанширээ орчимд бэлчээрийн даац 2 дахин хэтэрсэнтэй холбоотой байна. Энэ бүс нутагт харгана бүхий хазаар өвс, агь, таана, алтан харгана, ерхөг, бут, шар шаваг, морин шарилж, хонгор зул, хүж өвс, хэрээн нүд, гоёо зээргэнэ, хавислгана, загасгал, багалуур, тогторгоно, бударгана, тэсэг, хамхаг, өмхий өвс, өргөст ортууз, банздоо, оготоньн сүүл, цагаан лооль, цулхир, дэрс, зангуу, тэмээн таваг, тэмээн хөхөл /жимс/ цахилдаг, зэл зангуу, хөмүүл, таана, лууль, алтан гагнуур, алтан ус утас, сухай, буйлс, хайлаас, заг зэрэг төрөл зүйлийн ургамал ургадаг.

Уулын хаяа бэл, налуу тал газар элсэрхүү шавранцар сайргархуу чулуурхаг, давсархаг нимгэн, цөлийн хээрийн бор хөрсөнд хагас ширэгжсэн, зоо манхан элсний заримдаг заримдаг сөөгөнцөрт цөлийн хээрийн бэлчээр зонхилно. Хялганахазаар өвс-тэсэгт (20%) хотгорын чулуурхаг хялгана-бударганат бүлгэмдэл тархана.

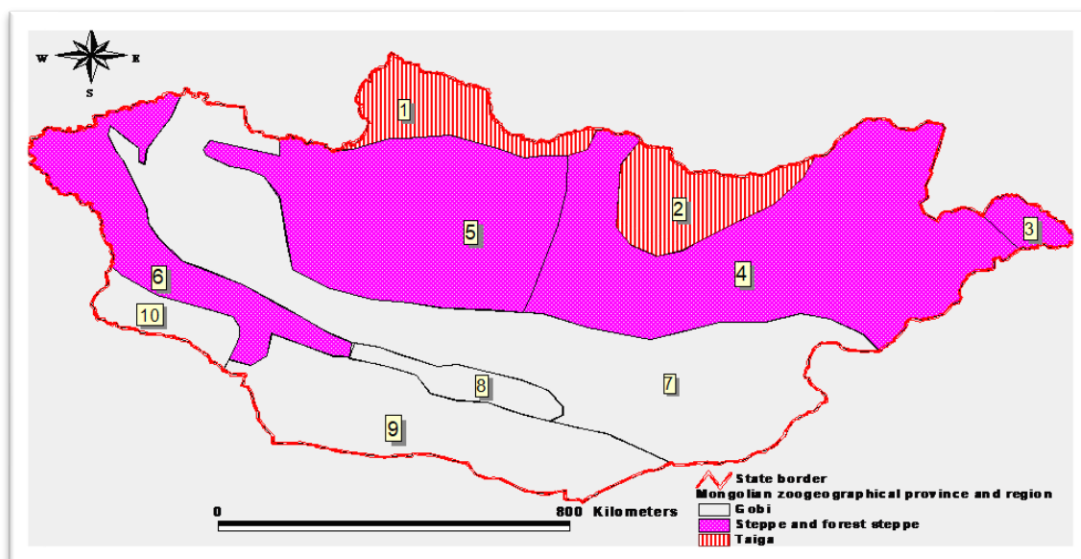
2.10. АМЬТНЫ АЙМАГ

Судалгааны талбай Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын нутгаас Зүүн зүгт 20 км зайд байрлах Залаат толгойн жоншны ордны талбайд амьтны аймгийн судалгааг явуулав (2026.03.28).

Дорноговь аймгийн газар нутаг нь Монгол орны Хөхтөн амьтны тархац нутгийн хувьд Дорнод говийн мужид хамаарна.

1. Хөвсгөл орчмын тойрог	6. Баруун хойд Монголын тойрог
2. Хэнтийн тойрог	7. Хойд говийн тойрог
3. Баруун Хянганы тойрог	8. Говь-Алтайн тойрог
4. Монгол Дагуурын тойрог	9. Алтайн өвөр говийн тойрог
5. Хангайн тойрог	

Зураг 8. Монгол орны зоогеографийн мужлал (А.Г.Банниковынхоор)

“ВУС” ХХК-ний Алтанширээ сумын орчмын хуримтлагдах нөлөөллийн үнэлгээ судалсан судлаачдын баг 34 зүйл хөхтөн, 8 зүйл шувуу, 2 зүйл 2 нутагтан, 3 зүйл мөлхөгчид байна гэж гаргажээ. Энэ орчимд байсан хар сүүлт, устаж өөр газарлуу нүүсэн цагаан зээрын тархац маш хумигдсан, саарал чоно, шар үнэг, хярс, ховордож байна гэж тэмдэглэгдсэн байна.

Хэвлэлийн мэдээгээр 2019 оны БОННУ-ний тайланд амьтны аймгийн судалгааны дүнд нийт 50 зүйл бүртгэгдсэн ба үүнээс Монголын Улаан номонд 8 зүйл, CITES 5 зүйл, ЗГ-ын 164-р тогтоол 5 зүйл тус бүр бүртгэгджээ (С. Бадамжаргал, Н. Цэгмид нар 2019). 2025 оны судалгаагаар 62 зүйл амьтан тэмдэглэснээс 8 зүйл шувуу, 4 зүйлийн хөхтөн, 3 зүйл мөлхөгч, 16 зүйлийн шавж бүртгэсэн (Error! Reference source not found.8).

Хүснэгт 8. Амьтны аймгийн зүйлийн бүрэлдэхүүн (2019, 2025 оны судалгаа)

№	Амьтны зүйлийн нэр		Хэвлэлийн мэдээгээр				Бидний судалгаагаар 2025 он
	Латин	Монгол	2019 он	Монголын Улаан ном	CITES	Бүс нутгийн үнэлгээ	
Хөхтний анги-Mammalia							
Шавж идэштний баг							
1.	<i>Hemiechinus auritus</i>	Дэлдэн зараа	+				
Chiroptera-Гар далавчтаны баг							
2.	<i>Myotis mystacinus</i>	Сахалт багваахай	+				
Rodenta-Мэргчийн баг							
3.	<i>Meriones unguiculatus</i>	Монгол чичүүл	+				
4.	<i>Allactaga bullata</i>	Говийн алагдаахай	+				
5.	<i>Salpingotus kozlovi</i>	Өөхөнсүүлт атигдаахай	+				
6.	<i>Salpingotus crassicauda</i>	Коздовын атигдаахай	+				
7.	<i>Meriones meridianus</i>	Шар чичүүл	+				
8.	<i>Cricetulus migratorius</i>	Бор чичүүл	+				+
9.	<i>Phodopus roborovskii</i>	Элсний чичүүл	+				
10.	<i>Allactaga sibirica</i>	Сибирь алагдаага	+				+
11.	<i>Cardiocranius paradoxus</i>	Таван хуруут атигдаахай	+				
12.	<i>Euchoreutes naso</i>	Соотон алагдаахай	+				
13.	<i>Mus musculus</i>	Гэрийн хулгана	+				
Lagomorpha-Туулайтан баг							
14.	<i>Lepus toloi</i>	Бор туулай					+
Artiodactyla-Туруутны баг							
15.	<i>Gazella subgutturosa</i>	Хар сүүлт	+				
16.	<i>Equus hemionus</i>	Хулан		+	+	+	
17.	<i>Ovis ammon</i>	Аргаль		+			

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН АЛТАНШИРЭЭ СУМЫН НУТАГТ ХЭРЭГЖИЖ БУЙ “ЗАЛАА ТОЛГОЙ” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ИЛ АРГААР АШИГЛАХ” ТӨСЛИЙН 2026 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

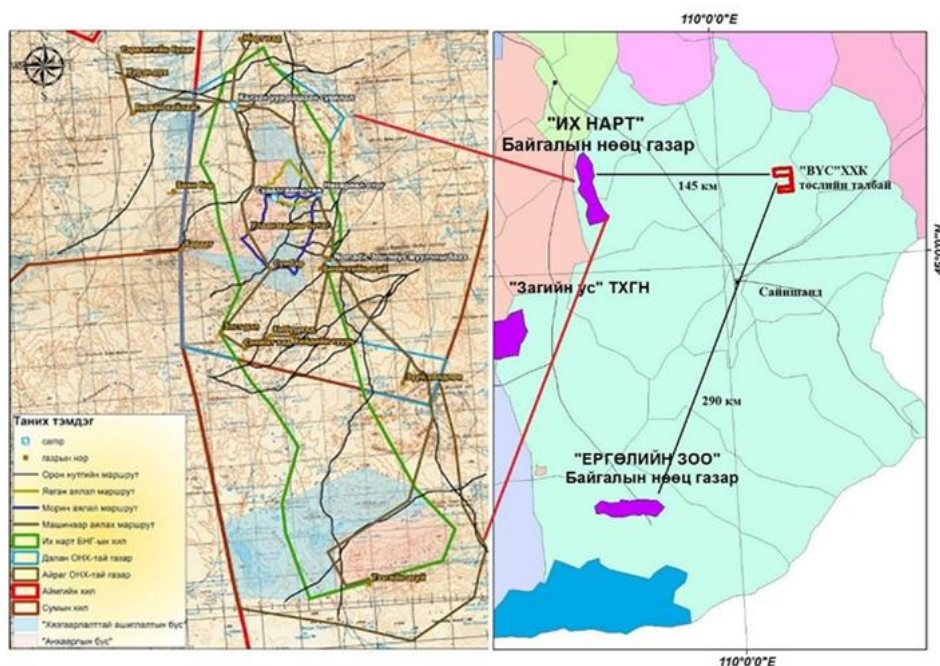
18.	<i>Capra sibirica</i>	Янгир		+				
19.	<i>Procapra gutturosa</i>	Цагаан зээр		+			+	+
Carnivora-Мах идэштний баг								
20.	<i>Canis lupus</i>	Саарал чоно		+				
21.	<i>Lynx lynx</i>	Говийн чичүүл		+				
22.	<i>Vulpes vulpes</i>	Шар үнэг		+				
23.	<i>Vulpes corsac</i>	Хярс		+				+
24.	<i>Mustela eversmanni</i>	Өмхий хүрэн		+				
25.	<i>Otocolobus manul</i>	Манул		+				
Aves- Шувууны анги								
Passeriformes-Бор шувууны баг								
26.	<i>Passer ammodendri stoliczkae</i>	Загийн бор шувуу		+				
27.	<i>Eremophilla alpestris</i>	Шоорон эвэрт болжмор		+				+
28.	<i>Corvus corone</i>	Хар хэрээ		+				+
29.	<i>Corvus corax</i>	Хон хэрээ		+				+
30.	<i>Melanocorypha mongolica</i>	Монгол болжмор		+				+
31.	<i>Podoces hendersoni</i>	Хулан жороо		+				
Columbiformes-Тагтаа хэлбэртний баг								
32.	<i>Syrhaptes paradoxus</i>	Ногтруу		+				+
33.	<i>Oenanthe deserti</i>	Цөлийн чогчиго		+				+
34.		Хахилаг		+				
Charadriiformes-Хиазтан баг								
35.	<i>Gallinago gallinago</i>	Шөвгөн хараалж		+				
Falconiformes-Шонхор хэлбэртний баг								
36.	<i>Aegyptius monachus</i>	Хар тас		+	+			+
37.	<i>Buteo hemilasius</i>	Шилийн сар		+				+
38.	<i>Falco cherrug</i>	Идлэг шонхор		+	+	+	+	+
39.	<i>Falco amurensis</i>	Амарын шонхор		+	+	+	+	
40.	<i>Falco naumanni</i>	Зээрд шонхор		+	+	+	+	
41.	<i>Falco tinnunculus</i>	Начин шонхор		+	+	+	+	
Gruiformes-Тогоруу хэлбэртний баг								
42.	<i>Anthropoides virgo</i>	Өвөг тогоруу		+				
Reptilia-Мөлхөгчдийн анги								
Sauria-Гүрвэлийн салбар баг								
43.	<i>Eremias argus</i>	Монгол гүрвэл		+				
44.	<i>Phrynocephalus versicolor</i>	Цоохор хонин гүрвэл		+				+
45.	<i>Eremias multiceclata</i>	Могой гүрвэл		+				
46.	<i>Eremias przewalskii</i>	Говийн гүрвэл		+				+
47.	<i>Teratoscincus przewalskii</i>	Нохой гүрвэл		+				
Serrentes-Могойн салбар баг								
48.	<i>Glyodes halys</i>	Бамбай хоншоорт могой		+				+
Нийт зүйлийн тоо				45	8			18

Хүснэгтээс харахад 4 багийн 45 зүйлийн хөхтөн, шувуу, мөлхөгчид мөн 16 зүйлийн шавж нийт 64 зүйлийг тэмдэглэсэн.

2.11. ТУСГАЙ ХАМГААЛАЛТТАЙ ГАЗАР НУТАГ

“БҮС” ХХК-ийн “Тойром” нэртэй талбайд орших чулууны ордын улсын болон орон нутгийн тусгай хамгаалалттай газар нутагт хамаардаггүй. Гэвч Монгол улсын хилийн зурвас газар байрладаг. Хамгийн ойр тусгай хамгаалалттай нутаг 145-км-т алслагдсан байдаг тул тусгай хамгаалалттай газар нутагт тус төсөл нөлөөлөлгүй гэж үзлээ. Байгалийн аялал жуулчлал “Их нарт” байгалийн нөөц газар Дорноговь аймгийн Айраг, Даланжаргалан сумын заагт орших бөгөөд байгаль, түүхийн дурсгалт зүйлс ихтэй үзэсгэлэнт газар юм. Их Нартын хад нь говийн аргалийн байршил нутгийн хамгийн зүүн хойд хил бөгөөд тухайн газар нутгийг хамгаалах шаардлагатай тул УИХ-ын 1996 оны 43 дугаар тогтоолоор хамгаалалтад авсан.

Зураг 9. Төслийн талбайн ойр байрлах улсын тусгай хамгаалалттай газар

Талбайн хэмжээ нь 66,592 га. Тал, хээр, говийн бүс хосолсон энэ нутагт ховор амьтан, ургамал ихтэй. Их Нартын чулуунд “Хульхан ам”, “Шинэ усны ам”, “Хөх усны ам”, “Элсний ам”, “Гурван хоногийн ам” зэрэг 1-3 км үргэлжилсэн булаг, модтой үзэсгэлэнт газрууд байхаас гадна жанжин Чойрын Их Нартын туурь зэрэг түүх, соёлын дурсгалт газрууд их байдаг. Байгалийн мужлалаар говийн бүсэд багтдаг боловч нутгийн баруун хойт хэсэг нь хээр талын бүсэд хамаарна. Говь хээр хосолсон энэ нутагт таана, хөмүүл, хайлас, цагаан бургас, алтан харгана, лидэр, алтан үндэс, монгол буйлс, морин зээргэнэ, цайны бут, зээрийн ундаа, чихэр өвс, мангир зэрэг 120 гаруй нэр төрлийн эмийн болон эмийн бус ургамал ургадаг ба эмэнд ордог 10 гаруй төрлийн чулуу бий. 26 Амьтдаас аргаль, янгир, чоно, үнэг, хярс, мануул, шилүүс зэрэг туруутан, туулай, зурам, тарвага, сортон алагдаахай байхаас гадна бүргэд, ногтруу, цэн тогоруу, хоёр төрлийн шонхор, ятуу, шар шувуу, ууль, хараацай, тас болон усны шувууд төрөл бүрээрээ байршин амьдардаг. Мөн энд Халзан-уулын рашаан зэрэг янз бүрийн өвчинг анагаах чадалтай рашаан усны нөөц ихтэйгээс гадна барагшун элбэг байна. Ашигт малтмалаас төрөл бүрийн будгийн шороо, зос, нүүрс, жонш болон уран, өнгөт металлын ихээхэн баялагтай. Энэ нөөц газрыг АНУ-ын Денверийн их сургууль, ШУА-ийн Биологийн хүрээлэн болон бусад ТББ-ууд хамтран судалж хамгаалах арга хэмжээг хэрэгжүүлсээр байна. Их Нартын хад нь говийн аргалийн байршил нутгийн хамгийн хойд цэг бөгөөд энэ орчмын газар нутгийг хамгаалалтад авснаар аргалийн тархац нутаг өргөжин тэлэх, бусад ан амьтан өсч үржих болон өвөрмөц тогтоц, унаган төрхийг хамгаалж байна.

2.12. НИЙГЭМ ЭДИЙН ЗАСГИЙН ҮЗҮҮЛЭЛТ

Энэ бүлэгт “ВУС” ХХК-ийн Залаа толгойн хайлуур жоншны ордыг ил аргаар ашиглах төслөөс төсөл хэрэгжих бүс нутгийн нийгэм, эдийн засаг, ард иргэдэд үзүүлэх шууд болон шууд бус нөлөөллийн үнэлгээг тусгалаа.

“ВУС” ХХК-ийн Залаа толгойн хайлуур жоншны ордыг ил аргаар ашиглах төслөөс Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын нийгэм эдийн засагт үзүүлэх нөлөөллийг доорх хүснэгтэд харууллаа.

Хүснэгт 9. Төслөөс нийгэм-эдийн засагт үзүүлэх нөлөөлөл

Нийгэм эдийн засгийн бүрэлдэхүүн	Төслөөс учирч болзошгүй нөлөөлөл	
	Эерэг нөлөөлөл	Сөрөг нөлөөлөл
Нутгийн иргэдэд үзүүлж болзошгүй нөлөөлөл		
Ажил эрхлэлт, амьжиргаа	•	
Шилжилт хөдөлгөөн	•	•
Нүүлгэн шилжүүлэлт		•
Эдийн засгийн хөгжилд гарч болох нөлөөлөл		
Дорноговь аймаг	•	
Алтанширээ сум	•	

Нийгэм эдийн засагт учирч болзошгүй нөлөөллийг урьдчилан тооцоход эдийн засаг, дэд бүтцийн салбарт эерэг өөрчлөлт, харин нутгийн иргэд, соёлын өвд эерэг, сөрөг нөлөөлөл аль аль нь гарч болзошгүй боловч нэгдсэн дүнгийн хувьд төслөөс нийгэм эдийн засагт үзүүлэх эерэг нөлөөлөл их байна.

Гэхдээ уурхай ашиглалтын явцад орон нутгийн иргэдтэй үл ойлголцох байдал гарах, уурхай хаагдсаны дараах эдийн засгийн тогтворгүй байдал үүсэх зэргээр сөрөг нөлөөллийг үзүүлэхээр байна.

БҮЛЭГ-3. ТӨСЛИЙН ГОЛ БОЛОН БОЛЗОШГҮЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛӨЛ

3.1. ТӨСЛӨӨС ГАЗРЫН ГАДАРГА, ХЭВЛИЙД ҮЗҮҮЛЭХ НӨЛӨӨЛӨЛ

- Ил уурхай, овоолго, зам, бусад байгууламжуудаар газрын гадаргын хэлбэр дүрс өөрчлөгдөх;
- Ил уурхай, овоолго, ангилан бутлах цех зэргийг байгуулахад газрын хэвлийг эвдэх
- Уурхайн хаягдал чулуулгийн овоолгоос геологи орчин, агаар, ус бохирдох
- Газрын хэвлийд үүсэх хоосон орон зай нь мал амьтанд аюултай байдал үүсэх
- Гадаад дотоод тээвэрлэлт хийх автозам
- Бутлах цех ажиллах, уурхайн суурингийн объектууд, бусад агуулах зэрэгт өртөх эдэлбэр газар ашиглалтаас хасагдах

3.2. АГААРЫН ЧАНАРТ УЧРУУЛЖ БОЛЗОШГҮЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛӨЛ

Сайжруулаагүй зам эсвэл байгалийн шороон замаар тээврийн хэрэгсэл зорчих үед дугуйн даралтын хүчний үйлчлэлээр гадаргуун материал хэмхэрч нунтгардаг.

Тээврийн хэрэгсэл зорчин өнгөрөх үед түүний ард дагалдан үүсдэг агаарын хүчтэй турбулент хөдөлгөөний үйлчлэлээр замын гадаргуун материалын эгэл хэсгүүд хөдөлгөөнд орох эргэлдэж буй дугуйгаар зарим хөрсний эгэл хэсгүүд дээш өргөгдөөд, доош унах зэргээр тоосжилт үүсдэг.

3.3. ХӨРСӨН БҮРХЭВЧИД УЧРУУЛЖ БОЛЗОШГҮЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛӨЛ

ТЭЗҮ –д дурдсанаар төсөл хэрэгжих хугацаанд 178,6 мян.м³ үндсэн хөрс хуулалт, 51,533.9 мян.тн олборлолтын ажил гүйцэтгэнэ. Нийт 7.59 га талбайн хөрсийг элэгдэл, эвдрэлд оруулах;

Машин техникийн олон салаа зам үүсч талбайн ургамлыг сүйтгэж, хөрсийг халцалж, газрыг элэгдэл эвдрэлд оруулан, тоос шороо ихээр дэгдэж агаар, орчны хөрс ургамлыг бохирдуулах, хөрсний гадаргад хуурай тоос шороон хучаас үүсэх

Хөрсний элэгдэл эвдрэл үүсгэснээр байгалийн ус салхины эвдрэлийг эрчимжүүлж хөрс салхинд хийсэх болон усаар угаагдаж элэгдэх

Шатах, тослох материал, нефтийн бүтээгдэхүүн хөрсөнд нэвчиж хөрс бохирдуулах зэрэг сөрөг нөлөөлөлтэй байна.

3.4. УРГАМЛАН НӨМРӨГТ ҮЗҮҮЛЭХ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛӨЛ

Төсөл хэрэгжих үед ургамлан бүрхэвч талхлагдах, ил уурхайн ургамлан нөмрөг устаж үгүй болох, барилгын материал, ачаа бараанд дарагдах, тоос шороонд булагдах, тоосжих, бохирдох зэрэг үзэгдлүүд бий болно.

Эдгээр сөрөг нөлөөллүүдээс болж ургамлын төрөл зүйл цөөрөх, бүрхэц арив багасах, ургацын хэмжээ, шимт чанар муудах, ургамлын зүйлийн бүрэлдэхүүнд өөрчлөлт орж талхлагдлын шинж чанарыг илтгэгч төрөл бүрийн шарилж, лууль, шаваг, хамхуул мэтийн хөл газрын ургамал өндөр бүрхэцтэйгээр түрэн орж ирэх үзэгдэл ажиглагдана. Гэхдээ энэ нь түр зуурынх бөгөөд нөхөн сэргээх боломжтой.

3.5. ГАДАРГЫН БОЛОН ГАЗРЫН ДООРХ УСАНД ҮЗҮҮЛЭХ НӨЛӨӨЛӨЛ

Ус ашиглалтаас үүсэх нөлөөлөл: Уурхайн унд ахуй болон технологийн зориулалтаар ус ашиглалтаас газрын доорх усны нөөц болон уст үед тодорхой хэмжээний өөрчлөлт оруулна.

Усны бохирдол: Уурхайн дотоод хяналт сулрах, санаатай болон санамсар болгоомжгүй байдлаар хөрсөнд шатах тослох материал болон хатуу хаягдлууд алдагдах нь хөрсөөр дамжин газрын доорх усыг бохирдуулах эх үүсвэр болж болзошгүй.

Малчдын худгийн ундаргад нөлөөлөх: Уурхайн үйл ажиллагаанаас ойр орчмын худгийн усны түвшинд бага зэргийн нөлөөлөл үзүүлнэ.

3.6. АМЬТНЫ АЙМАГТ УЧРУУЛЖ БОЛЗОШГҮЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛӨЛ

Төслийн дагуу зам, хүнд машины шороо тоос, дуу чимээ, шугам хоолойн зам, мотор, хууль бус ан агнуур зэрэг нь уг говьд амьдрах амьтдад сөргөөр нөлөөллөх ба доор жагсаан оруулав.

Уурхайн барилга байгууламж барих, зам бий болгон үед газрын хэвлийг хөндөх учраас ургамал хөрсийг шүтэн амьдрах шавж, мөлхөгчид, жижиг хөхтөн, шувуудад сөргөөр нөлөөллөнө.

1. Үүсэх дуу чимээ, газар шорооны ажлаас үүсэх газар шороо хөндөх зэргээс үүдэн ойр орчимд нутаглах амьтад үргэн дайжих, устах нь үр дагаварын үнэлгээний хувьд ихээр нөлөөллөнө.
2. Одоогоор талбайгаар цагаан зээрийн нүүдлийн зам дамжин өнгөрдөг зах хэсэг давхцаж байгаа учраас нүүдлийн зам хумигдах эрсдэлтэй.
3. Амьтдын ундаалах уст цэг багасан
4. Байршиж буй газар нутгаасаа үргэх, дайжих (Дуу чимээ, тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөн, гэрэл),
5. Худгаас ил задгай усан цөөрөм, сан үүсгэж бохирдуулах нь мал болон ан амьтанд сөргөөр нөлөөлөх,
6. Шууд үхэл хорогдол (амьтад тээврийн хэрэгсэлд дайруулах, хууль бус агнуур, шувууд цахилгаанд цохиулах, цахилгааны утас мөргөх гэх мэт),
7. Ховор ховордсон ан амьтныг хууль бусаар хулгайгаар агнах явдал ихэсэх зэрэг болно.

Болзошгүй сөрөг нөлөөлөл:

1. Зээрийн нүүдлийн зам өөрчлөгдөх, хумигдах, хязгаарлах сөрөг нөлөөллөнө.
2. Хөрсний эвдрэлээс хөрсийг шүтэн амьдрах шавж, мөлхөгчид, жижиг хөхтөн амьтдын үүр, идээших талбай устах, улмаар хоолтэжээлийн хувьд холбоотой амьдрах амьтад цөөрөх, дайжих сөрөг нөлөөтэй.
3. Популяцийн тоо толгойгоо хадгалахын тулд газрын гадаргуутай холбоотой байдаг төрөл зүйлүүд устах, дайжих
4. Шувуудын хувьд барилга байгууламжийн цахилгаан эрчим хүч дамжуулах шугам мөргөх буюу өндөр хүчдэлд цохиулснаас болж үхэж хорогдож болзошгүй,

БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Үйл ажиллагааныхаа бүхий л үе шатанд хүн, байгаль орчин, орон нутагт сөрөг нөлөөгүй ажиллах, байгалийн баялгийг зохистой ашиглах, экологийн тэнцвэрт байдлыг алдагдуулахгүй үйл ажиллагаа явуулж, байгаль орчныг хамгаалах нь бидний зорилго юм.

“Залаа толгой” хайлуур жоншны ордыг ашиглах төслийн БОМТ-г Монгол улсын “Байгаль орчныг хамгаалах тухай” болон “Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай” хуулиуд, Байгаль орчин, ногоон хөгжлийн сайдын 2014 оны 04 дүгээр сарын 10-ны өдрийн А-117 дугаар тушаалаар баталсан “Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хянан батлах, тайлагнах журам”, “Байгаль орчны стратегийн болон хуримтлах нөлөөллийн үнэлгээ хийх аргачлал”-ийн 4-р хэсэг болох Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах аргачлал, 2019 оны 10 сарын 29-ны өдрийн А-618 дугаар тушаалаар батлагдсан Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах аргачлал зэргийг удирдлага болголоо.

“ВҮС” ХХК-ийн “Залаа толгой” хайлуур нэртэй жоншны ордыг ил, далд аргаар ашиглах” төслийн хүрээнд 2026 онд Байгаль орчинд нөлөөлөх нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээнд **85,670.95 сая.төгрөгийг** зарцуулахаар төлөвлөв.

Энд тусгагдаагүй зардлууд нь Алтанширээ сумтай байгуулсан хамтын ажиллагааны гэрээ, үйл ажиллагааны болон хөдөлмөр хамгааллын зардалд тусгагдсан болно. Байгаль хамгаалах сургалт болон сурталчилгааг тус орон нутгийн Байгаль хамгаалагч болон БОХГ-тай хамтран зохион байгуулахаар төлөвлөв.

Хүснэгт 10. Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний зардалын дүн

Д/д	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Хэмжих нэгж	Нийт зардал (2026 он)
1	Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө	сая.төг	17,325
2	Нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөө	сая.төг	13,00
3	Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө	сая.төг	29,235.95
4	Түүх, соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө	сая.төг	-
5	Осол, эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө	сая.төг	2,800
6	Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө	сая.төг	6,500
7	Орчны хяналт-шинжилгээний хөтөлбөр	сая.төг	7,310
8	Тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөө	сая.төг	9,500
	Дүн	сая.төг	85,670.95

3.7. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭ

Хүснэгт 11. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ

Төслийн гол болон болзошгүй сөрөг нөлөөлөл	Урьдчилан сэргийлэх, бууруулах, арилгах арга хэмжээ	Нийт зардал, (мян, төг)	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж		Баримтлах стандарт, аргачлал
			2026 он	Давтамж	
АГААР ОРЧИН					
Уурхайн олборлолт болон тээврийн хэрэгслүүдийн үйл ажиллагааны улмаас гарч болох тоосжилтын эх үүсвэрүүд: Уурхайн олборлолтын үеийн хөрс хуулалт, олборлолт, овоолго зэрэг газар шорооны ажил, Ажилчдын суурин болон уурхай байгуулах үеийн газар шорооны ажил Уурхайн үйл ажиллагаанд ашиглаж буй тээврийн хөдөлгөөн, Тээвэрлэлтэд явж буй машинуудаас ялгарах хорт бодисуудаар орчны агаар бохирдох	Уурхайн талбайн үндсэн замуудыг сайжруулан засаж, тоос босохоос сэргийлэх арга хэмжээ авах	875,0	6,7 сар	Уурхайн үйл ажиллагааны үед, нөхөн сэргээлтийн үе шатуудад	Агаарын ба агаарын бохирдлын төлбөрийн тухай хууль, Бензин хөдөлгүүрт MNS 5013:2009 Дизель хөдөлгүүрт MNS 5014:2009
	Хуурайшилттай үед гадаад ба дотоод тээврийн замыг усалж тоосжилтыг бууруулж байх	1700,0	7-11 сар		
	Уурхайн машин механизмын янданд шүүлтүүр төхөөрөмж суурилуулах	700,0	7 сар		
	Нийт	3275,0			

Төслийн гол болон болзошгүй сөрөг нөлөөлөл	Урьдчилан сэргийлэх, бууруулах, арилгах арга хэмжээ	Нийт зардал (мян.төг)	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж		Баримтлах стандарт, аргачлал
			2026 он	Давтамж	
ГАЗРЫН ГАДАРГА, ХӨРСӨН БҮРХЭВЧ					
Уурхайн хөрс хуулалт, олборлолт, овоолгууд бий болох түүнд дарагдах, Хөрс хүдэр тээвэрлэлтийн улмаас хөрсний эвдрэл үүсэх	Нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөөг боловсруулж хэрэгжүүлэх. Уурхайн үйл ажиллагаа эхлэхээс өмнө болон түүний явцад хуулан авсан шимт хөрсийг тусгайлан зассан овоолго байдлаар хадгалах.	2000,0	4, 5 сар	Барьж байгуулах болон үйл ажиллагааны үе шатуудад	MNS 5914-2008- Байгаль орчин. Эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлт. Нэр томьёо, тодорхойлолт.”

**ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН АЛТАНШИРЭЭ СУМЫН НУТАГТ ХЭРЭГЖИЖ БУЙ “ЗАЛАА ТОЛГОЙ” ХАЙЛУУР
ЖОНШНЫ ОРДЫГ ИЛ АРГААР АШИГЛАХ” ТӨСЛИЙН 2026 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН
ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

	Тогтсон маршрутын дагуу тээвэрлэлт хийх. Олон салаа зам гарахаас сэргийлж тэмдэг, тэмдэглэгээ байрлуулах	1000,0	7-11 сар		MNS 5915:2008 Уул уурхайн үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаагаар эвдэрсэн газрын ангилал
Ил уурхай, овоолгууд, хаягдлын хуримтлалууд болон бусад холбогдох байгууламжийн үйл ажиллагааны улмаас газрын хэлбэр, төрхөд өөрчлөлт орох.	Тухайн бүс нутагт уурхайн болон түүний дэд бүтцийн байгууламжуудтай холбогдон бий болсон газрын эвдрэлүүдийг багасгах арга хэмжээ авах, байгаль орчинд ээлтэй технологиор засаж сайжруулах	800,0	7 сар		MNS 5916:2008 Газар шорооны ажлын үед үржил шимт хөрсийг хуулах, хадгалах техникийн шаардлага MNS 5917:2008 Уул уурхайн үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаагаар эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлт. Техникийн шаардлага MNS 5918:2023 Эвдэрсэн газрыг ургамалжуулах. Техникийн шаардлага
	Нийт	6900,0			

Төслийн гол болон болзошгүй сөрөг нөлөөлөл	Урьдчилан сэргийлэх, буруулах,арилгах арга хэмжээ	Нийт зардал (мян.төг)	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж		Баримтлах стандарт, аргачлал
			2026 он	Давтамж	
УСАН ОРЧИН					
Газрын доорх усыг авч ашигласанаар газрын доорх урсацын горим алдагдах, нөөц , чанарт нөлөөлж болзошгүй Түлш шатахуун, тослох материалууд, бохир ус, химийн янз бүрийн бодисууд алдагдах, асгарах зэргээс үүдэн бага гүнд орших уст давхарга бохирдох	Олборлолтын ажлын явцад орчны тоосжилтыг бууруулахад газар доорх усны нөөцийг аль болох ашиглахаас зайлсхийж бороо хурын усыг цуглуулж ашиглах, усан сан хийх Усны эх үүсвэрт тоолуур суурьлуулах, ус ашиглах дүгнэлт авах.	2000,0	7-11 сар	Үйл ажиллагааны турш	Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль, Усны тухай хууль ЗГ-ын 2013 оны 327- д дугаар тогтоолын хавсралт Ус ашигласны төлбөрийн хувь хэмжээ
	Нийт	2525,0		Үйл ажиллагааны эхэнд	

**ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН АЛТАНШИРЭЭ СУМЫН НУТАГТ ХЭРЭГЖИЖ БУЙ “ЗАЛАА ТОЛГОЙ” ХАЙЛУУР
ЖОНШНЫ ОРДЫГ ИЛ АРГААР АШИГЛАХ” ТӨСЛИЙН 2026 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН
ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

УРГАМЛАН НӨМРӨГ						
Ил уурхай, хаягдал чулуулгийн овоолгод ургамлан бүрхэвч устах, дарагдах Төслийн болон түүний эргэн тойрны нутаг дэвсгэрийн дэд бүтэц болон замын байгууламжуудын нөлөөлөлд өртөж талхлагдах Автомашин хөдөлгөөн, овоолго, тээвэрлэлт зэрэг төслийн үйл ажиллагаанаас үүсэх тоосжилт нь ургамал дээр унаж хуримтлагдаж болзошгүй ба энэ нь цаашдаа ургамал үхэх, ургалт доройтох нөхцөлийг бүрдүүлэх	Хөрсний овоолго, хаягдал хадгалах байгууламжийн дээр ургамлан нөмрөгийг нөхөн сэргээх ажлыг гүйцэтгэх	Нөхөн сэргээлтийн зардалд багтсан	7-11 сар	Үйл ажиллагааны турш		
	Зарим ашиглагдаагүй байгаа замууд, хайгуул, судалгааны ажлаар эвдэгдсэн газруудыг эдгээр газрууд нь бусад төсөл, үйл ажиллагаа, дэд бүтцийн зорилгоор дахин ашиглагдахгүй бол нөхөн сэргээх	Нөхөн сэргээлтийн зардалд багтсан	7 сар	Үйл ажиллагааны эхэнд		
АМЬТНЫ АЙМАГ						
Төслийн болон ойр орчны нутаг дэвсгэр дэх уурхайн болон дэд бүтцийн үйл ажиллагаа, ашиглалттай холбоотойгоор амьтны аймгийн нутагшил үгүй болох, Цагаан зээр, хар сүүлтийн нүүдлийн зам хумигдах, Хөхтөн, шувууд зэрэг амьтдыг дуу чимээ, гэрэл, машин техникийн ажиллагаа зэрэг уурхайн үйл ажиллагааны улмаас үргээж, дүрвээх ба айлган цочоож болзошгүй Газрын доош олон метрийн гүнд ухаж газар шорооны ажлыг явуулснаар мөлхөгчид амьтдын тоо толгой хорогдох, амьдрах орчин алдах	Говийн бүс нутагт тохиолдох ховордлын эрсдэлтэй зүйлийн жагсаалтад бүртгэгдсэн цагаан зээр (<i>Gazella subgutturosa</i>), хар сүүлт (<i>Procapra gutturosa</i>) болон өөр жижиг биет бусад амьтдад олон улсын стандартын дагуу нүүдлийн болон ус ундаалах зам, гарцыг байгуулах	2000,0	7 сар	Үйл ажиллагааны эхэнд		Амьтны тухай хууль
	Уурхайн ажилчдад төсөлд тусгасан зам харгүйгээс бусад газраар машин техник хэрэгслээр явж ойр орчмын амьтдыг үргээхгүй байх талаар сануулга өгөх, ан амьтны талаарх мэдээллийг нийт ажилтан, гэрээтүүдэд мэдээлж, хамгааллын талаар сургалт, сурталчилгаа хийх, үйлдвэрийн болон уурхайн бүсэд зэрлэг амьтан нэвтэрсэн тохиолдолд хариуцах албанд хэрхэн мэдэгдэх талаарх	2625,0	7-11 сар	Үйл ажиллагааны турш		

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН АЛТАНШИРЭЭ СУМЫН НУТАГТ ХЭРЭГЖИЖ БУЙ “ЗАЛАА ТОЛГОЙ” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ИЛ АРГААР АШИГЛАХ” ТӨСЛИЙН 2026 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

	мэдээллээр хангах.			
Нийт		4650.0		

3.8. НӨХӨН СЭРГЭЭЛТИЙН АЖЛЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Нөхөн сэргээлтийн зорилт	Нөхөн сэргээх арга хэмжээ	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Нийт зардал /сая.төг/	Баримтлах стандарт, аргачлал
Техникийн нөхөн сэргээлтийн гол зорилго нь биологийн нөхөн сэргээлт хийхэд зориулсан овоолгын талбайг тэгшлэх, уурхайн ашиглагдсан орон зайг хөрс шороогоор дүүргэх, хэлбэржүүлэх, хур тунадасны усыг тогтоон барих, суваг шуудуу татах, биологийн нөхөн сэргээлт хийх талбайн хэвгий, налуу стандартын шаардлагын түвшинд засаж тэгшлэх, нөхөн сэргээлт хийх талбай дээр машин, техник явах зам харгуй гаргах, нөхөн сэргээсэн талбайг үерийн аюулд өртөхөөс хамгаалсан суваг, шуудуу, инженерийн байгууламжийг барьж байгуулах ажил юм	Техникийн нөхөн сэргээлтийн зардал	2026 оны 7, 8 сар	13	MNS 5914:2008- Байгаль орчин. Эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлт.Нэр томъёо, тодорхойлолт.”
	Биологийн нөхөн сэргээлтийн зардал	-	-	MNS 5915:2008 Уул уурхайн үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаагаар эвдэрсэн газрын ангилал
	Хаалт, хяналт мониторингийн зардал	-	-	MNS 5916:2008 Газар шорооны ажлын үед үржил шимт хөрсийг хуулах, хадгалах техникийн шаардлага MNS 5917:2008 Уул уурхайн үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаагаар эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлт. Техникийн шаардлага MNS 5918:2023 Эвдэрсэн газрыг ургамалжуулах. Техникийн шаардлага
Нийт 13.0 сая.төг				

3.9. ТҮҮХ, СОЁЛЫГ ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН АЛТАНШИРЭЭ СУМЫН НУТАГТ ХЭРЭГЖИЖ БУЙ “ЗАЛАА ТОЛГОЙ” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ИЛ АРГААР АШИГЛАХ” ТӨСЛИЙН 2026 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Төсөл хэрэгжих талбайд түүх соёлын өв илрээгүй болно. Уурхайн ашиглалтын үйл явцад түүх соёлын дурсгалт зүйлс олдвол уурхайн үйл ажиллагааг түр зогсоон зохих байгууллагад мэдэгдэж, түүх соёлын дурсгалт зүйлсийг хамгаалах ажлыг зохион байгуулах болно.

3.10. ДҮЙЦҮҮЛЭН ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хуулийн 3.1.11-д “Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах” гэж төслийн үйл ажиллагаанд өртөгдөн унаган төрх, хэв шинж, амьдрах орчноо алдсан биологийн олон янз байдлыг өөр газарт нөхөн хамгаалах арга хэмжээг ойлгоно гэж заасан байдаг.

Ашигт малтмалын ашиглалтын нөлөөлөлд өртөж буй биологийн олон янз байдлыг тухайн газартай экологийн хувьд төстэй нөхцөлд, өөр газарт дүйцүүлэн хамгаалах ажлыг тодорхойлж, хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх шаардлага бий болсон тул биологийн төрөл зүйлд үзүүлэх сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх, бууруулах, арилгах, нөхөн сэргээлт хийх чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээг доорх хүснэгтэд үзүүлэв.

Хүснэгт 12. Биологийн төрөл зүйлд үзүүлэх сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх, бууруулах чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө

№	Дүйцүүлэн хамгаалах зорилт	Хамгаалах арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар хүрээ, хэмжээ	Тоо хэмжээ	Нэгжийн зардал (сая төгрөг)	Нийт зардал (сая төгрөг)	Хэрэгжүүлэх хугацаа, давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1	Дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээг орон нутагтай тохиролцон сонгох	Уул уурхайн олборлолтын улмаас нөхөн сэргээгдээгүй орхигдсон газарт нөхөн сэргээлт хийж болно Орон нутгийн саналыг авч хамтран ажиллах	Төсөл хэрэгжих бүс нутагт	-	29.235	29.235	2026 он 7, 8, 9 сар	“Байгалийн ургамлын тухай” хуулийн 7 дугаар зүйл Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуулийн 31 дүгээр зүйл Амьтны тухай хууль Усны тухай хууль
	Нийт					29.235		

3.11. ОСОЛ, ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Хүснэгт 13. Осол, эрсдэл, удирдлага зохион байгуулалтын менежментийн төлөвлөгөө

Болзошгүй аюул осол, сөрөг нөлөө	Урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах арга хэмжээ	Нийт зардал, мян.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж 2026 он		Баримтлах стандарт, аргачлал
Болзошгүй осол, саатал, техник технологийн шугам сүлжээний гэмтэл, галын гэнэтийн аюул үүсэх	Техник, технологийн аюулгүй байдлыг тогтмол шалгах, хянах	-	7-11 сар	Өдөр бүр, тогтмол /уурхайн байгаль орчны мэргэжилтэн хариуцна/	Гамшгаас хамгаалах тухай хууль, 27.1
	Гал унтраах багаж хэрэгсэл байрлуулах, галын аюулаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний талаар сургалт зохион байгуулах	500,0	6 сар	Үйл ажиллагааны эхэнд	
	Орон нутгаас зохион байгуулах газар хөдлөлийн аюулын үед авах хариу арга хэмжээний төлөвлөгөөний талаарх мэдлэг өгөх сургалт хөтөлбөр болон турших дасгал сургуулилалтад ажилчдыг хамруулах	600,0	8 сар	Жилд 1 удаа	
	Галын аюулын талаар анхааруулга самбарыг эзэмшлийн объект бүрд онцлогийг нь тусган тавих. Гал унтраах багаж хэрэгслийн иж бүрдлийг	1200,0	6 сар	Жилд 1 удаа	

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН АЛТАНШИРЭЭ СУМЫН НУТАГТ ХЭРЭГЖИЖ БУЙ “ЗАЛАА ТОЛГОЙ” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ИЛ АРГААР АШИГЛАХ” ТӨСЛИЙН 2026 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

	бэлэн байлгах				
	Анхны тусламжийн эмийн сан байршуулах	500,0	6 сар	Үйл ажиллагааны эхэнд	
Нийт зардал		2800.0			

3.12. ХОГ, ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Хүснэгт 14. Хог, хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө

№	Хог хаягдлын ангилал	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Сөрөг нөлөөллийн хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Нэгжийн зардал (төгрөг)	Тоо хэмжээ	Нийт зардал (төгрөг)	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж		Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
								2026 он		
1	Ахуйн	Ахуйн хаягдлыг ангилах дахин ашиглах зүйлсийг цуглуулах цэг байгуулах, нэгдсэн цэгт тушаах арга хэмжээг авч байх	Кемп орчим	ш	200,000	5	1,000,000	6 сар	Ү/а эхэнд	Хог хаягдлын тухай хууль болон холбогдох журам, заалтууд Хог хаягдлын тухай хуулийн 14-р зүйл Хог суурины усан хангамж, ариутгах татуургын
		Ангилан хаях хогийн сав байршуулах	Кемпийн хогийн цэгт	ш	1,000,000	1	1,000,000	6 сар	Ү/а эхэнд	
		Хог хаягдлыг цуглуулах савыг битүүмж сайтай хийх	Кемп орчим	ш	500,000	2	1,000,000	6 сар	Ү/а эхэнд	
2	Үйлдвэрлэлийн	Хаягдал дугуй болон төмрийн хаягдлыг ангилан ялган цуглуулах талбай бэлтгэх	Кемп орчим	м2	3,000,000	1	3,000,000	6 сар	Ү/а эхэнд	

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН АЛТАНШИРЭЭ СУМЫН НУТАГТ ХЭРЭГЖИЖ БУЙ “ЗАЛАА ТОЛГОЙ” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ИЛ АРГААР АШИГЛАХ” ТӨСЛИЙН 2026 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

3	Аюултай	Хог хаягдлын хор уршиг, ангилан ялгах талаар ажиллагсдад сургалт явуулах, хог хаягдлын мэдээллийн сангийн бүртгэл хөтлөх	Уурхайн ажилчид	удаа	500,000	Жилд 1 удаа	500,000	9 сар	Жилд 1 удаа	ашиглалтын тухай хууль, Агаарт байх бохирдуулах бодисын хүлцэх хэмжээ MNS5885:2008 Аюултай хог хаягдал тээвэрлэх, цуглуулах, хадгалах, дахин боловсруулах, устгах журам
Нийт					6,500,000					

3.13. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ УДИРДЛАГА, ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТАЛААР АВАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Хүснэгт 15. Удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөө

№	Төлөвлөсөн арга хэмжээ	Урьдчилан тооцсон төсөв	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж 2026 он	Хариуцсан албан тушаалтан	Тайлбар
1	Ажиллагсдыг эрүүл мэндийн үзлэгт хамруулах	3,000,000	8, 9 сар	ХАБЭА	- Хөдөлмөрийн тухай хууль - Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай хууль
2	Ажиллагсдыг тусгай хувцас хэрэгслээр ¹ бүрэн хангах	500,000	6 сар		
3	Нэг бүрийн хамгаалах хэрэгслээр ² хангах	300,000	6 сар		

¹ “Тусгай хувцас” гэж үйлдвэрлэлийн хортой, аюултай хүчин зүйлийн нөлөөллөөс ажилтныг хамгаалах зориулалт бүхий хувцас, гутал, малгай, бээлий зэрэг хэрэгслийг хэлнэ.

² “Нэг бүрийн хамгаалах хэрэгсэл” гэж үйлдвэрлэлийн хортой, аюултай хүчин зүйлийн нөлөөллөөс ажилтныг хамгаалах зориулалт бүхий хэрэгслийг хэлнэ.

**ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН АЛТАНШИРЭЭ СУМЫН НУТАГТ ХЭРЭГЖИЖ БУЙ “ЗАЛАА ТОЛГОЙ” ХАЙЛУУР
ЖОНШНЫ ОРДЫГ ИЛ АРГААР АШИГЛАХ” ТӨСЛИЙН 2026 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН
ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

4	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, байгаль орчныг хамгаалах, гал түймэр, болзошгүй аюул ослоос урьдчилан сэргийлэх талаар сургалт зохион байгуулах	200,000	8 сар		- Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа. Эрүүл ахуй. Химийн хорт бодисын ангилал ба аюулгүй ажиллагааны ерөнхий шаардлага MNS 4992:2000
5	Ажиллагсдыг хөдөлмөр хамгааллын хувцас хэрэглэлээ бүрэн өмссөн эсэхийг байнга шалгаж байх Гэнэтийн осол (гал түймэр, тэсрэлт, хортой бодис алдагдах гэх мэт) гарсан тохиолдолд авах арга хэмжээний төлөвлөгөө боловсруулах	-	7-11 сар	ХАБЭА	- Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа, эрүүл ахуй. Хамгаалалтын хувцас ерөнхий шаардлага. - Аж ахуйн нэгж, байгууллага, барилга байгууламжид гал унтраах анхан шатны багаж хэрэгслийн зайлшгүй байх шаардлага норм MNS 5566-2020
6	Байгаль хамгаалал, болзошгүй түймрээс урьдчилан сэргийлэх талаар ухуулга, сурталчилгааны самбар хийж байрлуулан, тухай бүрд нь шинэчилж байх - Гал түймэр унтраах анхан шатны багаж хэрэгслийг байрлуулах	500,0	6 сар	ХАБЭА	- Хөдөлмөрийн тухай хууль - Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай хууль
7	Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуулийн 10 ¹ -д заасны дагуу байгаль орчны төлөвлөгөөт аудитыг 2 жил тутам 1 удаа мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэх	-			- Галын аюулгүй байдлын тухай хууль Галын аюулгүй байдлын тухай хууль
8	Газрын төлөв байдал чанарын улсын хянан баталгааны ажлыг хуульд заасан хугацаанд хийлгэх	-			Галын аюулгүй байдлын дүгнэлт гаргах журам Хөдөлмөрийн сайдын 2015 оны А/223 дугаар тушаал, Ажлын байрны хөдөлмөрийн нөхцөлийн үнэлгээ хийх журам Байгаль орчны хамгаалах тухай хуулийн 10-р зүйл.
9	Тэрбум мод үндэсний хөдөлгөөний хүрээнд орон нутгаас зааж өгсөн газарт мод тарих	5,000,000	6, 7 сар		
Нийт		9,500,000			

3.14. БОМТ-Г ХЭРЭГЖИЛТИЙН НӨЛӨӨЛӨЛД ӨРТӨГЧ ОРШИН СУУГЧИД, ОРОЛЦОГЧ ТАЛУУДАД ТАЙЛАГНАХ ХУВААРЬ

Төсөл хэрэгжүүлэгч жил бүр БОМТ-ний хэрэгжилтийн талаар байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад тайлан хүргүүлэх ба байгаль орчны хяналтын улсын байцаагч, орон нутгийн байцаагч, бүх шатны Засаг дарга, байгаль орчны төрийн бус байгууллагад тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн тайланг хагас жил тутамд хүргүүлнэ.

Төсөл хэрэгжүүлэгч "БҮС" ХХК нь багийн иргэдийн нийтийн хуралд БОМТ-ний хэрэгжилтийн талаар танилцуулгыг хагас жил тутамд хийнэ.

Хүснэгт 16. БОМТ-г хэрэгжилтийн нөлөөлөлд өртөгч оршин суугчид, оролцогч талуудад тайлагнах хуваарь

**Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын нутагт хэрэгжиж буй “ЗАЛАА ТОЛГОЙ” ХАЙЛУУР
ЖОНШНЫ ОРДЫГ ИЛ АРГААР АШИГЛАХ” ТӨСЛИЙН 2026 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН
ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

БОМТ хэрэгжилтийг тайлагнах, хэлэлцүүлэх байгууллагууд	Тайлагнах, хэлэлцүүлэх хэлбэр	Мэдээллийн агуулга	Хугацааны тов	Зохион байгуулах газар
Дорноговь аймгийн ЗД, БОГ	Тайлангийн эх хувь, албан бичгийн хамт	Тухайн жил төлөвлөсөн ажлаа хэрхэн гүйцэтгэсэн түүний үр дүнг өгүүлбэрээр дэлгэрэнгүй илэрхийлсэн текст байна. Тухайн текст нь ажлын гүйцэтгэл, үр дүнтэй холбоотой фото зургаар баталгаажсан байна.	Жилийн эцэст (11.01-нд)	Дорноговь аймаг
Алтанширээ сумын Засагдаргын тамгын газарт	Тайлангийн эх хувь, албан бичгийн хамт	Тухайн жил төлөвлөсөн ажлаа хэрхэн гүйцэтгэсэн түүний үр дүнг өгүүлбэрээр илэрхийлэн текст байна. Тухайн текст нь ажлын гүйцэтгэл, үр дүнтэй холбоотой фото зургаар баталгаажсан байна	Хагас жил, жилийн эцэст	Алтанширээ сум
Алтанширээ сумын Иргэдийн Нийтийн Хуралд	Тайлангийн эх хувь, албан бичгийн хамт	Тухайн жил төлөвлөсөн ажлаа хэрхэн гүйцэтгэсэн түүний үр дүнг өгүүлбэрээр илэрхийлэн текст байна. Тухайн текст нь ажлын гүйцэтгэл, үр дүнтэй холбоотой фото зургаар баталгаажсан байна	Хагас жил, жилийн эцэст	Алтанширээ сумын ИНХ

3.15. Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр

Хүснэгт 17. Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр

**ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН АЛТАНШИРЭЭ СУМЫН НУТАГТ ХЭРЭГЖИЖ БУЙ “ЗАЛАА ТОЛГОЙ” ХАЙЛУУР
ЖОНШНЫ ОРДЫГ ИЛ АРГААР АШИГЛАХ” ТӨСЛИЙН 2026 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН
ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

№	Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлтүүд	Хяналтын цэгийн байршил	Хугацаа ба давтамж	Давтамжийн тоо	Нэгжийн зардал (төгрөг)	Нийт зардал (төгрөг)	Баримтлах стандарт, арга, аргачлал
1	- Тоосжилт (PM ₁₀ , PSM, PM _{2.5}); - Гадаад болон дотоод орчны дуу чимээ, доргио, чичиргээ; - Ажлын байрны эрүүл ахуйн үзүүлэлтүүд (тоос, дуу чимээ, гэрэлтүүлэг, чийгшил болон физик бохирдлын түвшин); - Бохирдлын цэгэн эх үүсвэр (O ₂ , SO ₂ , NO ₂ , CO)	Бохирдлын эх үүсвэрүүдийн байршлын салхины зонхилох чиглэлийн доор (хогийн цэг, кемп, уурхайн талбай, бутлан ангилах цех)	Дотоодын хяналт шинжилгээг улиралд 1 удаа Хөндлөнгийн хяналт шинжилгээг жилд 1 удаа	Улирал тутам	Шинжилгээ 250 Томилолт 500,0 750,000	750,000	MNS 4585:2007 Агаарын чанар. Техникийн ерөнхий шаардлага, MNS 3384:1982 Сорьц авахад тавих ерөнхий шаардлага, MNS 4048:1988 Тоосны хэмжээг тодорхойлох жингийн арга MNS 0017-2-5-11:1988 Агаар дахь азотын давхар ислийн хэмжээг тодорхойлох фотоколориметрийн арга, MNS 5013:2009 Бензин хөдөлгүүртэй автомашин. Утааны найрлага дахь хорт бодисын зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ ба хэмжих арга, MNS 5014:2009 Дизель хөдөлгүүртэй автомашин. Утааны тортогжилтын зөвшөөрөх дээд хэмжээ ба хэмжих арга MNS 5002:2000 Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа, эрүүл ахуй. Шугуйн норм, аюулгүй ажиллагааны ерөнхий шаардлага MNS ISO 226:2003 Дуу чимээ- хэвийн норм, түвшиний хэмжээ
2	Хөрсний морфологи бичиглэл, рН, цахилгаан дамжуулалт, давс %, ялзмагийн агууламж %, шим тэжээлийн элемент, хөрсний механик бүрэлдэхүүн, нүүрс устөрөгчийн нэгдлүүд	Төслийн талбайд 8 цэг сонгох Кемп болон олборлолтод өртөөгүй цэгт /хяналт/, уурхай, Шимт хөрсний овоолго Хаягдлын овоолго, хогийн цэг орчим	Хавар, зун	Жилд 2 удаа	8 цэгт х 1 дээж х жилд 2 удаа НИЙТ 800,0 /Хөрсний химийн шинжилгээ 1 дээж -50.0 төг,	800,000	MNS 3307:1991, MNS 3308:1991 Хөрс. Хөрсний химийн элементүүдийн нийт хэмжээг тодорхойлох арга, MNS 3309:1991 Хөрс. Хөрсний хялбар уусдаг давсны химийн найрлагыг тодорхойлох арга, MNS 3675:1984 Хөрсний органик бодисын хэмжээг тодорхойлох лабораторийн арга, MNS 4006:1987 Хөрс. Хөдөлгөөнт фосфор, калийг тодорхойлох Мачигины арга
	Хүнд металлын агууламж		Хавар, зун	Жилд 2 удаа	8 цэгт х 1 дээж х жилд 2 удаа Нийт 960,0	960,000	MNS 3298:1991 Хөрс. Шинжилгээнд дээж авахад тавигдах ерөнхий шаардлага

**ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН АЛТАНШИРЭЭ СУМЫН НУТАГТ ХЭРЭГЖИЖ БУЙ “ЗАЛАА ТОЛГОЙ” ХАЙЛУУР
ЖОНШНЫ ОРДЫГ ИЛ АРГААР АШИГЛАХ” ТӨСЛИЙН 2026 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН
ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

					хүнд металлын шинжилгээ 1 дээж- 60.0 төг/		MNS ISO 11047:2001 Хөрсний чанар. Хөрсний усан орчны хандмалд кадми, хром, кобальт, зэс, хар тугалга, мангани, никель, цайрыг тодорхойлох. Дөлний болон цахилгаан дулааны атомын шингээлтийн спектрометрийн арга MNS 3675:1984 Хөрсний органик бодисын хэмжээг тодорхойлох лабораторийн арга MNS 5850:2008 Хөрс бохирдуулагч бодис, элементүүдийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ
4	Усны чанар рН, ууссан нийт давс (жингийн аргаар), усны ерөнхий болон хүнд металлын шинжилгээ, бактериологийн шинжилгээ	Унд ахуйн усыг хангаж буй 2 гүний худаг,	Хавар, зун	Жилд 2 удаа	200000 *2 удаа * 2 цэгт Нийт 800,000	800,000	MNS (ISO) 4867:1999 Усны чанар. Дээжийг боловсруулах, хадгалах зөвлөмж MNS 4586:1998 Усан орчны чанарын үзүүлэлт. Ерөнхий шаардлага MNS (ISO) 5667-14:2000 Гадаад орчны уснаас сорьц авах болон тээвэрлэх, гарын авлагын зөвлөмж MNS 13.060.50 Усны чанарын стандарт MNS 0900 : 2018 Ундны ус. Эрүүл ахуйн шаардлага, түүнд тавих хяналт
Ургамлын аймаг							
	Ургамлан нөмрөгийн дээд, доод бүрхэц, ургамлын зүйлийн тоо, арви бүрхэц, бүлгэмдэлд эзлэх хувь зэргийг гаргана.	Төслийн талбайд орших ургамлан нөмрөг бүхий талбай болон төслийн талбайн гадна	Төсөл хэрэгжилтийн явцад жил бүр	1 удаа (6-7 сард)	1 удаа 1,500,000	1,500,000	
Амьтны аймаг							
	Туруутан амьтдын байршил нутаг, тоо толгой, шилжилт	Төслийн талбайн болон ойр орчмын	Төсөл хэрэгжилтийн явцад жил бүр	1 удаа	1 удаа 2,500,000	2,500,000	

Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын нутагт хэрэгжиж буй “Залаа толгой” хайлуур
 жоншны ордыг ил аргаар ашиглах” төслийн 2026 оны Байгаль орчны менежментийн
 ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

	хөдөлгөөн, мөлхөгчдийн нягтшил, зүйлийн бүрдэл, мэрэгчдийн нягтшил зэргийг тогтоох	өндөрлөг цэгүүдэд					
	Нийт					7,310,000	

ДҮГНЭЛТ

2026 оны байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний байгаль хамгаалах нөхөн сэргээх зардалд **85,670,950** төгрөг зарцуулахаар төлөвлөсөн . Мөн үйл ажиллагааны явцад байгаль орчинд үзүүлэх гол ба болзошгүй сөрөг нөлөөллийг бага түвшинд байлгах, нөхөн сэргээлтийн ажилд нэн тэргүүний ач холбогдол өгч ажиллах, нөхөн сэргээлт гүйцэтгэсэн талбайн ач холбогдолын талаар оршин суугчидад мэдээлэл олгож нөхөн сэргээсэн талбайн үр дүнг нэмэгдүүлэх зорилт тавин ажиллана. Бид уг төлөвлөгөөг Байгаль орчин аялал жуулчлалын сайдын 2019 оны 10 дугаар сарын 29 өдрийн А/618 тоот тушаалаар баталсан “Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хянан батлах, тайлагнах журамын дагуу боловсруулав.